

OOSTVLAAMSE ZANTEN

**algemeen tweemaandelijks tijdschrift
voor volkskunde
LIII - 1978 - 1**

UITGAVEN VAN DE BOND

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 42, B 9000 Gent en op de bibliotheek : Kraanlei 63, B 9000 Gent.

1. **Oostvlaamse Zanten**, nog voorradig tot zolang de voorraad strekt : 15^e, 19^e jg., 21^e tot en met 31^e jg., 33^e tot en met 47^e jg., tegen 200 F per jaargang. Losse nummers ook van de jgg. 1-19 zijn nog beschikbaar tegen 75 F per nummer. **Jaarboek 1945 (jg. 20) van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen** : 160 F (leden 125 F). Inhoudstafel op Oostvlaamse Zanten Jg. I - Jg. XXV), door F. VAN ES : 55 F (leden 42 F). **Idem II (Jg. XXVI - Jg. XXXV)**, door F. VAN ES : 45 F (leden 35 F).
2. **Geïllustreerd Feestnummer** (lustrumnr.). Prijs : 30 F (leden 23 F) + 10 F porti.
3. **Survivances du Passé**, door A. MARINUS (8 p.). Prijs : 15 F (leden 10 F) + 8 F porti.
4. **Zur Entwicklungsgeschichte des Bauernhauses mit durchgezapften Ankerbalken**, door J. SCHEPERS (10 p.). Prijs : 15 F (leden 10 F) + 8 F porti.
5. **Osschaart** door F. VAN ES (overdruk 1945), 28 blz. Prijs 40 F (leden 25 F) + 8 F porti.
6. **2^e Lustrumnummer 1930-1935**. Prijs : 50 F (leden 40 F) + 10 F porti.
7. **Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten**, (over het teerlingspel) door Emile ANDELHOF. Prijs : 50 F (leden 38 F) + 10 F porti.
8. **Het ontstaan van de Julius-Caesarfeesten te Velzeke-Ruddershove**, door J. en M. JANSSENS-BUYSE. 1940, 10 p., 1 lied. Prijs : 15 F (leden 10 F) + 8 F porti.
9. **Curieus en Vermakelijk Namenboek**, door Em. ANDELHOF, nog alleen in Jaarboek 1945. Prijs 160 F (leden 125 F).
10. **Folklore en Onderwijs**, door L. HOSTE. Prijs : 15 F (leden 10 F) + 8 F porti.
11. **August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken**, door Fr. DE COSTER. Prijs : 40 F (leden 25 F) + 8 F porti.
12. **Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur**, door F. VAN ES. Prijs : 40 F (leden 25 F) + 8 F porti.
13. **De uitkomsten van het Sagenonderzoek**, door † Prof. Dr. P. DE KEYSER (1935; 10 p.). Prijs : 20 F (leden 16 F) + 8 F porti.
14. **Sagen uit Noord-Oost-Vlaanderen**, door Dr. G. DE MEYER. Prijs : 40 F (leden 25 F) + 10 F porti.
15. **Een Teerlingspel in Gent**, door Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN. Prijs : 30 F (leden 22 F) + 8 F porti.
16. **Spelen mijner Jeugd**, door L. LIEVEVROUW. Prijs : 100 F (leden 80 F) + 10 F porti.
17. **Bier in de Nederlandse Folklore**, door D. J. Van der Ven, nog alleen in 2^e Lustrumnummer. Prijs 50 F (leden 40 F).
18. **Kantwerkstersclub St.-Katelijne - Kursus Stropkant**, 1^e Leerjaar : 200 F + 7 F porti.
19. **" Een salighe Leering "**, door † Prof. Dr. Jan GESSLER (9 p.). Prijs : 15 F (leden 10 F) + 8 F porti.
20. **Het Volksleven te Wieze. 1900-1950**, door J. VAN HAVER. Prijs 150 F (leden 110 F) + 10 F porti.
21. **Inventaris der Apothekerspotten opgesteld in de « Apotheek uit de XVIIIe Eeuw**, (Museum v. Volkskunde Gent) door L. J. VANDEWIELE, 1951, 12 blz., 4 ill. Prijs : 40 F (leden 30 F) + 6 F porti.
22. **Ndl. Volksk. Bibliografie. Deel VII Oostvlaamse Zanten (1926-1960)**, door R. VAN DER LINDEN (Antwerpen 1968; XXX, 341 p. Prijs : 300 F (leden 240 F) + 15 F porti.
23. **Lichte vrouwen te Gent in de 19^e eeuw en hun publiciteit**, door M. VAN WĚSE-MAEL (nr. XXXVI v. Uitg. Kon. Bond...) 1977, 66 blz., 16 ill., Prijs : 140 F (leden 95 F) + 15 F porti.
24. **Het Sterrelied in het Gebied van Dender en Schelde**, door J. DE VUYST. 1968, 175 blz., 189 liederen en 50 mel., (mit einer deutschen Zusammenfassung). Prijs : 250 F (leden 180 F) + 15 F porti.
25. **Ernest Van den Driessche. Schilder van ons Volksleven**, door R. VAN DER LINDEN, 1968, 32 blz. (op kunstdrukpapier), avec un résumé en français. 2e druk. Prijs : 75 F (leden 55 F) + 10 F porti.
26. **Kinderzang uit Zwijnaarde**, door Dr. L. GELBER. Prijs : 70 F (leden 50 F) + 8 F porti.
27. **Lodewijk Lievevrouw herdacht** door F. DE COSTER. 1952, 12 blz., 1 ill. Prijs : 40 F (leden 30 F) + 8 F porti.
28. **De Vinkensport in Vlaanderen** (avec un résumé en français). 1969, 165 blz., 42 ill. 3 tek., door M. BROECKHOVE. (Nr. X van de uitgaven van het Alfons De Cockfonds). Prijs : 300 F (leden 200 F) + 15 F porti.
29. **Van het cijnskiesrecht naar het algemeen meervoudig stemrecht** (mit einer deutschen Zusammenfassung) door Albert BRACKE. 1970, 52 blz., 11 ill. (Nr. 31 van de Uitgaven van de Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen). Prijs : 100 F (leden 80 F) + 8 F porti.

(Zie derde bladzijde van de kaft)

OOSTVLAAMSE ZANTEN

TWEEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen

en van het internationaal studiekomitee voor ommevangsreuzen

Redaktie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B-9620 Zottegem

Redaktieleden : Maurits Broeckhove, Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn.

Ruil en Recensiedienst : Dr. R. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 63, B-9000 Gent.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

INHOUD

Prijs : 75 F

R. van der Linden. — Tatoeage alom en tatoeërders in Vlaanderen	2
S. van de Velde-Smet. — De Vreugdebroeders " Houten Muziek " van de Boskant - Wetteren	18
A. G. Homblé. — Kwakzalverij steeds aktueel	23

ZOEKEN EN ZANTEN

Twee kalenders in het teken van het dorp : Molenskalender & Munte. M. Broeckhove	28
Ongewone funkties in de kerk, te Eeklo, Ruiselede en Rozebeke (W.-VI.). R. Tondat	29
Zeveneken. Sint-Niklaas als dreiger. Ferdi Van de Vijver	32
Medisch Historisch Museum te Stockholm. A. G. Homblé	33
Gent. Germain, de kelner uit het café " Het Damberd ". A. De Buck	33

IN MEMORIAM

Pol Jacquemyns. R. v. d. Linden	36
---	----

BOEKBESPREKING

H. NAUTS. 200 jaar Ballonluchtvaart. R. v. d. L.	37
H. STALPAERT. Westvlaamse Wondersprookjes. R. v. d. L.	38
E. VAN AUTENBOER, L. TUMMERS, J. BAUWENS. Geschiedenis van de Turn- houtse Speelkaarten 1826-1976. R. v. d. Linden	39

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van
v.z.w. Noordstarfonds, Gent en het Stadsbestuur van Gent

TATOEAGE ALOM EN TATOEËERDERS IN VLAANDEREN

Aanleiding tot de bijdrage was de ontvangst van het werk ter
recensie : *Tatouages et Tatoués* van William CARUCHET,
uitg. Tchou, 286 blz., 54 franse Fr.

Tatouage bevat een vreemde klank. Het stamt uit het Tahitisch, een van de Polynesische talen (Dietrich von Engelhardt, *Das Bild auf der menschlichen Haut*, München, 1972). Het Nederlandse woord **prikschilderen** treft u aan als verklaring in de Winkler Prins encyclopedie (Amsterdam-Brussel), maar niet in het Nieuw Groot Woordenboek der Nederlandse Taal van Johan Hendrik van Dale (hoofdonderwijzer, Sluis 1828-1872), 's Gravenhage, 1970, negende druk.

1. Soorten

Het betreft het aanbrengen van figuren of voorstellingen allerlei in de huid, door deze erin te snijden of te prikken en door daarna gebeurlijk de insnede of inkerving met een kleurstof in te wrijven. Over het algemeen onderscheidt de etnoloog drie soorten inzake bewerking, a. **de kleurtaoeage** : de man of vrouw brengt fijne prikjes kleurstof in je huid, waar een blijvende tekening uit ontstaat; b. **de littekentatoeage** : een scherp mes brengt wonden aan in het lichaam, met het inzicht ze te doen verzweren; de duidelijke littekens daarvan vormen een bij voorbaat bepaald teken of sieraad; c. **de naaitatoeage** : de naam verstrekt reeds uitleg; een naald trekt een draad met veelal zwarte kleurstof door de huid om een reeks zwarte punten of stippen tot stand te brengen. De laatste methode komt eerder zeldzaam voor, nl. bij Eskimo's en in gebieden van Noord-Siberië. Het elektrisch tuig dat pijnloos werkt, heeft sinds tientallen jaren een nieuwe impuls en verspreiding verstrekt.

Tatoeage treft u doorheen de wereld aan. Alleen Midden- en Oost-Azië blijken een uitzondering te zijn. Het ligt voor de hand, dat het prikschilderen niet bij alle volkeren als dusdanig of bij bepaalde volksgroepen een gelijk of gelijkaardig belang geniet. U kunt het beschouwen als een schoonheidsmiddel, een pronkzucht of als een techniek om u van anderen te onderscheiden. Voor mannen en vrouwen, leden van een geheim genootschap, volwassenen of kinderen geldt telkens een andere stelregel.

Bij ons blijken in het eerste opzicht de lieden die op zee leven, bij de tatoeage betrokken, ook bij voorbeeld militairen die bij de zeemacht dienen. Kroegen in havenbuurten beduiden voor hen het oponthoud aan

land. Daar zou je makkelijk tatoeërders aantreffen. Deze beperking klopt niet met de werkelijkheid. Het verrast dat je in Oostende en in een lokaliteit daarnaast dergelijke affiche (22 cm hoog x 22 cm breed) aan een venster aantreft :

059/707022 TATOEAGE BERTJE

Amsterdamstraat 55 Oostende
Tel. 059-

Het is niet eenvoudig dergelijk gebruik dat over een groot deel van de wereld en wellicht in alle tijden verspreid is, te ontleden inzake drijfveren.

2. Beweegredenen

Over het algemeen denkt menigeen in eerste instantie aan sexuele, politieke en ook wraakzuchtige motieven. Het loopt van geen leien dakje de drijfveren op een rijtje te stellen. Soms tref je op het onverwachts een situatie aan, waar het nog een ingewikkeld kluwen is. Het dagblad Het Laatste Nieuws van 5 december 1977 biedt ons een voorbeeld :

**Marokkaan wil meisje (17) op haar kamer vermoorden,
maar wordt door vader doodgeslagen te Gent.**

In een poging om zijn zeventienjarige dochter Carine te redden uit de moordhanden van een twintigjarige Marokkaan heeft de vijftigjarige Frans Pieters in zijn woning aan de Houtemselaan 8 op het eiland Malem te Gent, de vreemdeling zo een klap op het hoofd gegeven dat hij achteraf aan zijn verwondingen is bezwe-

ken... De Marokkaan koesterde werkelijk het inzicht mijn kind te vermoorden, aldus vader Pieters. Tijdens zijn opsluiting heeft hij verschillende dreigbrieven naar hier geschreven en... op zijn hand hebben we een tatoeëring gevonden " Dood aan Carine "... Wat die jongen bezielde heeft, weet niemand.

We citeren geen feiten uit verre landen of tijden, een uit Gent en van december 1977. Kun je daar een sexuele of wraakzuchtige drijfveer onmiddellijk uit elkaar halen? Dietrich von Engelhardt rangschikt de honderd vierenzestig illustraties in zijn boek op volgende basis :⁽¹⁾

(1) *Das Bild auf der menschlichen Haut. Motive und Motivationen der Tätowierung.* München, 1972.

Liefde en haat
Macht en mannelijkheid
Vrijheidsdrang en fatalisme
Herinnering en wensdromen
Bloemen en dieren
Vrouwen
Woord en symbool

Prikken op bepaalde lichaamsdelen
Beroep, sport en cirkus
Humor en schunnigheid
Geschiedenis en cultuur
Godsdienst
Heelkundige behandeling (hele lichaam)
Kunstelementen

Er bestaat kans een brug tussen de beweegredenen en de voorstelling te leggen. Elke indeling of rangschikking heeft voor- en nadeel. Een streven naar totaliteit is uitgesloten. Daar denkt een auteur in dit vak of onderdeel niet aan. Ons opzet bestaat er alleen in richtlijnen of bindmiddelen te zoeken. Verder ontdek je hoe lastig het is aan rubrieken te denken.

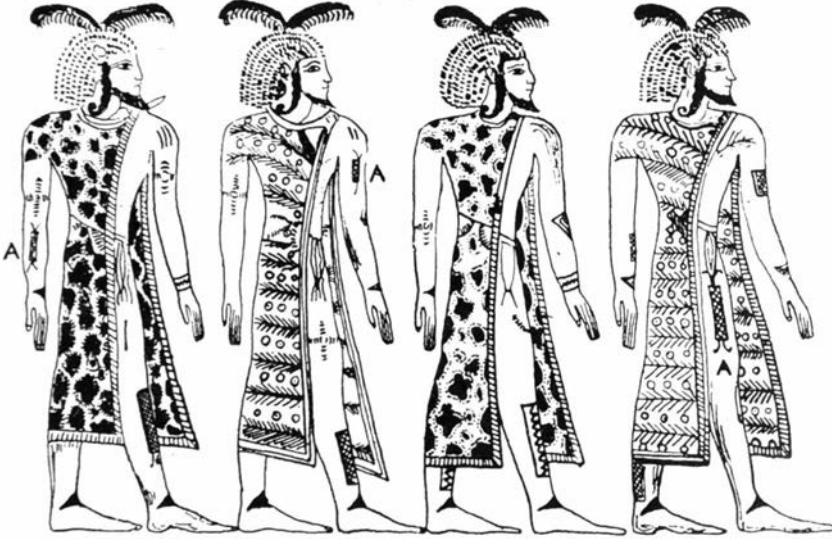
Menig persoon stelt zich tevreden met een kleinigheid, zonder veel omhaal : een bloem, betaalt zijn honderd frank of een bedrag in die omgeving of hoger en verdwijnt. Een ander vraagt een naam, veelal die van een geliefde dan. Dergelijke personen stellen geen eisen : alleen een aanbrenge met Chinese inkt. En Kees is klaar.

Klanten treden binnen en hebben in het uitstalraam hun keuze beslist : een dier, een bloem, een mensengestalte, een dierekop; anderen houden zich stil voor de rijke keuze aan de wand en laten hun ogen draaien en zoeken een uur of langer vóór ze kunnen beslissen. Het gebeurt, dat de keuze meer tijd in beslag neemt, dan de eerste fase van de bewerking en inwerking. De houding en beslissing verschilt van persoon tot persoon.

Daar zijn tijdsgebonden factoren : na de dood van de zanger Elvis Presley daagden herhaaldelijk jonge lieden op om zijn figuur, of zijn naam, of zijn naam met teken van een tombe op hun arm of borst te laten aanbrenge. Daar gaat betekenis 1) en 2) van het woord motief hand in hand. Een ander persoon vergt een gebroken hart. Hij (of zij) heeft gebroken met de echtgenote (of echtgenoot) en wenst gebeurlijk de naam van de vroegere geliefde onder het gebroken hart. Weer anderen wensen het beeld van een filmster. Dat loopt niet van een leien dakje, maar een foto kan dan raad en oplossing brengen. In dergelijke omstandigheden brengen de honderden en honderden ontwerpen aan de wand en zelfs duizenden in de kast van Marc geen voldoende raad. Een tatoeëerder moet zelf kunnen ontwerpen en uitwerken.

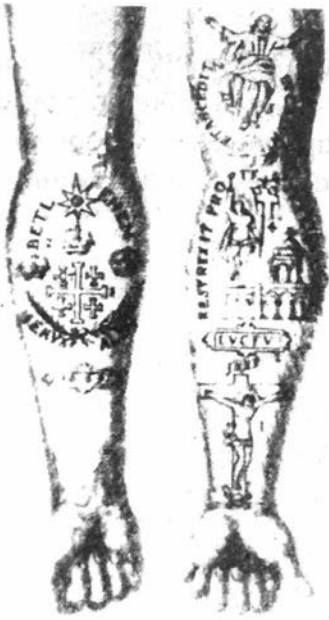
3. Flitsen in de geschiedenis

Bij de primitieve volkeren geldt de tatoeage als een wezenlijk middel om de betrekkingen van sociale maat of stand of met de buurvolkeren aan te wijzen. Het gaat om een sociaal kenteken en tegelijk om een levensgrens : het begin of einde van de puberteit, het huwelijk, de toestand van weduwe

Afb. 1. — Figuren uit Libyë, 1300 v. Kr., met tatoeages op arm en been.
Ontleend aan W. D. HAMBLY, *The History of Tattooing*, Londen 1925.

of weduwnaar. In de oudheid was tatoeage bij Grieken en Romeinen niet hoog aangeschreven. Deskundigen prikten de huid van slaven, militairen en misdadigers. Gevangen Atheners werden bespot, de barbaren immers merkten hun voorhoofd met een uil. Tatoeage geldt als een middel van tirannen. Keizer Caligula (Romeins keizer, 12-41 na Kr.) liet onbesproken burgers door tatoeage als misdadigers bestempelen. Kruisridders en priesters keerden, spijs verbodsbepaling (D. von Engelhardt, 7), met huid-inkervingen van Jeruzalem terug. Heinrich Suso (Latijn voor Seuse), Zwitsers mysticus (Konstanz 1295?-Ulm 1366) die omstreeks 1335 predikend tot in de Nederlanden trok, tatoeëerde de naam van Kristus op zijn borst als een bewijs, " dat geen vergetelheid hem zou kunnen uitwissen ". Prikchilderen was in ons werelddeel betrekkelijk weinig verspreid tot in de periode van de ontdekkingsreizen. In de loop van de vorige eeuw oogste de tatoeage meer bijval. Die duurt tot heden in stijgende lijn voort.

Afb. 2. — Kristelijke tatoeëringstekens op de armen van Jeruzalembevaarders.

Ontleend aan Handbuch der Deutschen Volkskunde, Uitg. POSZLER, Band 3, 1934.

4. Beroemde lui...

William Caruchet haalt in zijn boek een reeks personen aan, die wij gewoonlijk als beroemd betitelen en die helemaal niet tot het kader van varensgezellen behoren.

Een zekere graaf Tolstoï, voorzaat van de beroemde schrijver, was overvloedig getatoeëerd. Daardoor genoot hij een biezondere bekendheid in de salons van de voornamen van de stad Sint-Petersburg. Wanneer de hoogstaande (?) dames en heren voldoende gegeten en gedronken hadden, waren ze in de gewenste stemming om zijn sieraden te bewonderen. De dames beschouwden dan de voorstellingen op zijn borst en armen. De heren verwijderden zich daarna en kregen de kans zijn naakt lichaam te ontdekken, van het hoofd tot de voeten. De slangen op zijn armen en de paradijsvogel op zijn borst bleken slechts een flauw vertoon in vergelijking met de andere voorstellingen op zijn lichaam. Belangrijk is de oorsprong van deze prikschilderijen. Graaf Tolstoï bevond zich aan boord van een schip op reis naar het Oosten en trof op zekere avond een dronken pope aan, die op het dek uitgestrekt lag. Een buitenissig idee schoot hem te binnen en hij bevestigde de baard van de pope aan de planken met rode was, waarin hij de wapens van de tsaar drukte. De kommandant vatte het gedrag van de graaf niet op als een vrolijke grap en zette hem aan wal op het eerste eiland dat ze aantroffen. De man vond een uitstekend middel om de achting en de gunst van de bewoners aldaar te verwerven : zich op dezelfde wijze laten tatoeëren als zij. En op deze wijze geleeke zijn lichaam welhaast op een staalboek van de vaklui op het eiland.

Andere vooraanstaande lieden pronkten eveneens met prikschilderijen : Hendrik III vertoonde een vossenjacht op zijn rug; Winston Churchill de wapens van de familie Marlborough; Barry Goldwater, mislukte kandidaat voor het Witte Huis, het teken van een geheim genootschap; Charles Trenet, de zanger, en W. Foujita, de schilder, een vijfpuntige ster; Georges Ulmer een dolfijn, en Michel Sardou pronkte met een arend op zijn schouder.

Het spreekt vanzelf, dat niet alle beroemde lieden volgraag mededelen, welk beeld op hun lichaam geprikt is. Deze korte opsomming bewijst, dat we tatoeage niet alleen bij zeelui mogen zoeken. Ver van daar.

5. Marc Naulaers, Gent

In Gent treft u een tatoeëerder aan, die in de verste verte niet in een havenbuurt gevestigd is, maar eerder in het centrum van de stad, Een eerste aanwijzing betreft : de Glazenstraat. De naam bevat een brok romantiek en als u daar belandt, gaat het om vergane glans en glorie : een straat met glazen koepel, langs beide zijden gesloten winkels en een paar herbergen. Opschriften zijn er bewaard : Folklore (sic), geschiedenis, oudheid... Bij Pol... Het huis op de hoek van de Brabantdam is een boekhandel, antikwariaat... In de Glazenstraat hebben vroegere generaties gekuierd en geslenterd, gekocht en gedronken, gezocht en naar meisjes gelonkt. Bejaarden vertellen er met geestdrift over. Aan het einde van de haast zakenloze Glazenstraat beland je in de Vanderdonckdoorgang, een nieuw woord voor de oude waarde : steegje... In nummer vijftien is er Marc NAULAERS gevestigd, een jonge man van vierentwintig jaar, gehuwd en vader van twee kinderen (ongeveer drie jaar, en drie maanden). In de twee vensters aan de straatkant kan je allerlei kleurige en wisselende beelden bewonderen, die voor een tatoeage in aanmerking komen : bloemen, naakte meisjes, naam en merk van motorrijders, dieren in de volledige gedaante of alleen met de kop, tijgers en panters, enz. Binnen betreed je een kamer van omstreeks vijf bij vier meter en je bemerkt er in de hoek een gulle man, die bij je zicht een ietwat afwachtende houding aanneemt : een nieuwe klant... Hij wordt gul en gemoedelijk wanneer hij vrij vlug beet heeft, dat je niet opdaagt als een gebeurlijke klant, maar om een soort interview af te nemen, voor een tijdschrift en in het raam van volkskunde. Zijn bekwaamheid en bevoegdheid als tatoeëerder is me op dat ogenblik totaal onbekend, maar vlug van geest is hij zeker.

Hij stamt uit Sint-Antonius-Brecht, een gemeente in de Antwerpse Kempen aan de Turnhoutse vaart, waar heide en dennenbossen het landschap

tekenen, waar steen- en pannenbakkerijen, paarden- en zwijnenfokkerij weleer nering en tering brachten en werk voor menigeen. Zijn vader was er timmerman, zijn moeder huishoudster. Er waren twee kinderen : hij en zijn zus. Hoe ontdekt een knaap wat hem boeit ? Hoe beseft een schooljongen welk vak hij in de toekomst zal beoefenen ? Soms zijn er anekdoten bij betrokken, kleine voorvallen. Soms gewoon niets, geen enkel teken of kenmerk. Marc had toch een voorliefde : met een stylo in de huid van zijn hand of van de voorarm een woord, een figuur te tekenen. Zijn vader kon dat niet verdragen : de letters of afbeeldingen werkten op zijn gemoed bijna als een rode lap op een stier. De zoon was verplicht zijn handen netjes te wassen vóór hij aan tafel verscheen of vóór hij naar bed ging. De drang om een hand en een arm te versieren bleef een hang en drang bij Marc, onwillekeurig. Hij studeerde zoals vele kinderen op de gemeente, eerste twee jaar humaniora, maar de technische richting lag hem beter, gedurende twee jaar A³ en een jaar A². Gewapend met deze kennis kwam hij aan zijn brood als metaal draaier in een fabriek en nadien begon hij als loodgieter. Die job deed hij graag en dan kwam, zoals voor talrijke landgenoten, het leger. Waar en hoe vindt het bloed zijn weg ? Hij ontdekte een amateur-tatoeëerder en liet een tekening op zijn arm aanbrengen. Na de legerdienst was het menens. Na zijn werkuren begaf hij zich bij tatoeëerders in het Antwerpse en had het vak of de kunde (en de kunst) onder de knie. Lieden die dit vak beoefenen als deskundige, zoeken elkaar op, ontmoeten elkaar in een band van vriendschap, zeer regelmatig, om over alles en nog wat te praten, maar in eerste instantie over hun vak.

Op een kast in de hoek zie je zes stickers, ware reclame van een tatoeëerder. Zij maken gebruik van moderne en goedkope (?) reclame. Een bevat de tekst : **...Emiliano... Vanderdonckt doorgang 6 Gent, (Glazenstraat)**. Marc ontdekt, dat Emiel Waldack (die op de sticker zijn voornaam een zuiders tikje gegeven heeft) zinnens is zijn zaak over te laten. Marc begeeft zich naar Amsterdam en naar Derby (Engeland bij Schotland) om gauw bij te leren. Hij ziet de kans van zijn leven : hij zou het materiaal en " de vloer " van Waldack kunnen overnemen. Deze laatste kende zijn vak, maar was eerder geplaagd door een wispelturig karakter. Hij is, om het klassiek uit te drukken, een man van twaalf stielen en dertien ongelukken, met een drang naar een ander milieu. Op deze wijze kwam een jonge kracht in de Arteveldestad aan, na een kortstondige internationale scholing, om het aldus weer te geven. Zijn echtgenote was onmiddellijk akkoord, maar bij beide heerst de onuitgesproken gedachte en voorwaarde, dat zij niet te ver van het Antwerpse mogen wonen, om bijtijds en regelmatig naar de ouders te kunnen terugkeren. Frankrijk bood gebeurlijk eveneens een kans en uitweg voor een durvende jonge kracht, maar in deze omstandigheden waren ze te ver van hun thuis verwijderd. Gent

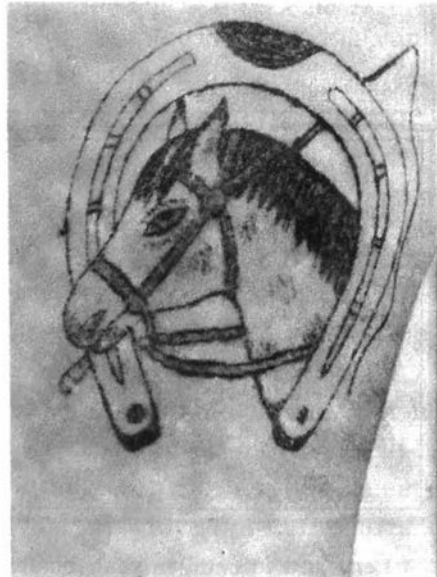
→
 Voetbalspeler,
 Gewichtheffer,
 Atlete,
 Slangenbezweerster.
 Ontleend aan :
 W. SCHOENFELD.
Körperbemalen,
Brandmarken, Tätowieren.
 Heidelberg, 1960.

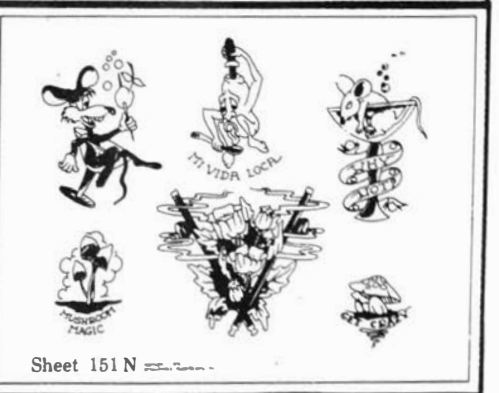
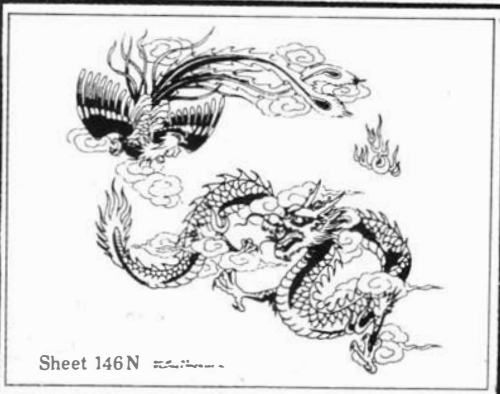
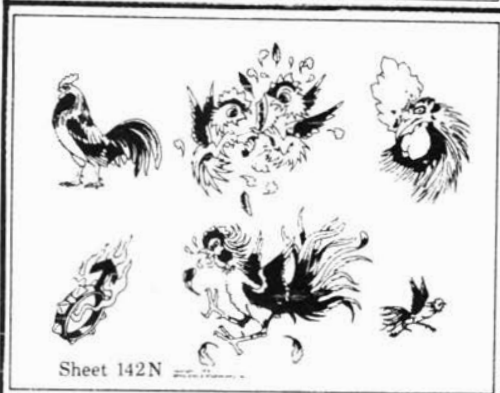
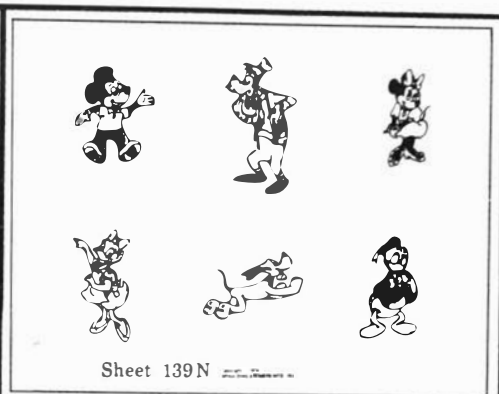
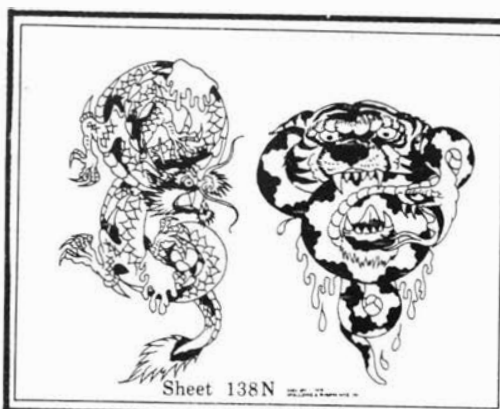

↓
 Galgenhumor. Veroordeelde aan het
 fluiten, na de uitspraak van het vonnis.
 Ontleend aan: D. von ENGELHARDT

↓
 Paard, hoefijzer en zweep. Ruiters-
 symbool.
 Ontleend aan W.SCHOENFELD.

Een van de tientallen keuzebladen uit de verzameling van de Gentse tatoeëerder.

genoot voorrang. Spijts het internationaal kader waarin ze plus minus terechtkomen, dienen we én bij Marc en zijn echtgenote hun honkvast gebonden zijn te beklemtonen.

Marc begon alhier met zich meer en ander tuig aan te schaffen en tevens modellen ofte beeldmateriaal. Een wand van de muur is ermede bedekt : ongeveer drie meter breed bij drie meter hoog : alle mogelijke beelden : mensen, dieren, letters, naakte vrouwen in een blad gewikkeld, grote bloemen en dieren die bijna of geheel de oppervlakte van je rug kunnen in beslag nemen. Het materiaal in de twee " kijkvensters " buiten zijn klein bier in vergelijking met de keuze binnenin.

6. Tattoo Frits in Leuven

Het klinkt vreemd, maar de waarheid verrast je : de tatoueerders in Vlaanderen kennen elkaar, echt en dicht. Dat trof bij mijn bezoek in Gent, hoe Marc van de makkers in Leuven, Oostende en Antwerpen sprak. Bij mijn eerste contact in de stad van de Petermannen met Frits springt dezelfde vaststelling in het oog. Hij vertrekt onmiddellijk met Marc :
— Ha, je komt uit het zuiden van Oost-Vlaanderen. Mijn kollega Marc woont er in Gent.

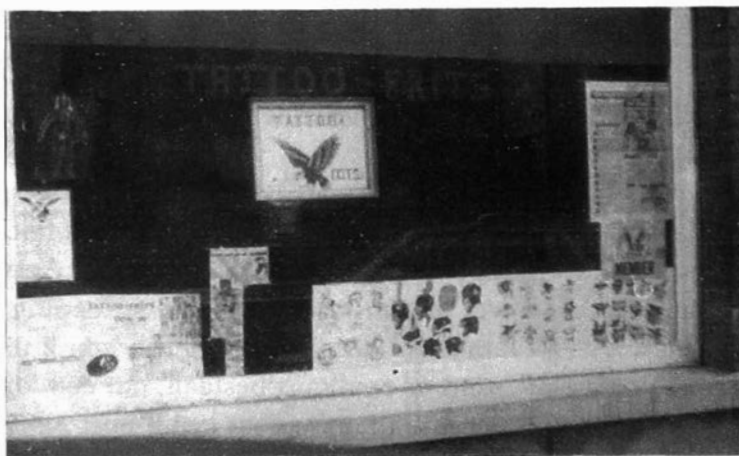
Ze zijn kollega's, makkers, bijna vrienden, gehecht aan hun vak als weinigen.

Marc, Bertje in Oostende en Frits zijn gebonden door het feit, dat ze bij dezelfde meester school gelopen hebben : Tattoo August in Antwerpen. Er bestaat een ongeschreven wet in hun midden : dat een leerling zich nooit in dezelfde straat als zijn leraar zal vestigen en niet in een kring van omstreeks vijfhonderd meter, want er zou kans bestaan, dat een " professor " een vroegere student als kollega en konkurrent krijgt juist het hoekje om, in de andere straat of laan.

De 34-jarige Frits Rootveld stamt uit Amsterdam. Hij liep Mulo (meer uitgebreid lager onderwijs) in Nederland, heeft gedurende zes jaar op zee gezwalpt, zag een groot deel van de wereld en liet zich tatoeëren in Amsterdam, Rotterdam, Kopenhagen... De juweeltjes op de huid boeiden hem uitermate. Na zijn carrière als zeeman werd hij chauffeur, en zakte naar Vlaanderen om de eenvoudige, maar doorslaande reden, dat hij in Nederland geen huis vond voor vrouw en kinderen en hier wel. Hij heeft een aantrekkelijk, innemend gelaat en draagt een fijn gouden ringetje in zijn rechter oorlel. Zijn werklokaal bevond zich tot voor een paar jaar in de Burgemeesterstraat nummer 36, in het café 't Beukenootje. De zaak

trok er de jeugd niet meer aan, omdat de " gelagzaal op haar laatste benen begon te lopen ". Voor het venster stond er een aankondiging : elke avond na vijf uur Tattoo Frits... Tattoo leeft niet uitsluitend van de jeugd, ver van daar, maar die vormt het grootste deel van zijn cliënteel. Een man van tweeënzestig jaar is viermaal gekomen om figuren op zijn lichaam te laten aanbrengen, nadat hij eerst Frits viermaal aan het werk had gezien en moeilijk een besluit kon nemen. Bij de vaststelling dat het prikken niet zoveel pijn berokkende, als hij vreesde, keerde hij graag voor een " operatie " terug.

In de kamer 's avonds zitten niet alleen klanten, maar menige avond ook kijkers, soms vier of vijf, zonder een pint bier of een televisiescherm als attractie. Het wonder, dat een man tekeningen en figuren in de huid van een maat of van een onbekende prikt, trekt hen aan en boeit hen. De helft van de nieuwsgierigen worden klant; anderen kijken en vragen niets en blijven gebeurlijk weg.

Afb. 3. — Uistalraam TATTOO-FRITS, Leuven

Zijn zaak is gevestigd in de loop van de week in de Fonteinstraat 115 te Leuven, dicht bij de Sint-Rafaëlkliniek. Een paar tafels vullen de kamer, zes stoelen, een kast met het materiaal. De ragfijne naalden worden aangedreven met een batterij. Overdag is hij vrachtvoerder in dienst van een firma in het Antwerpse. Tijdens de zomermaanden is hij bijna elke namiddag van vijf uur af op post, thans in een onbewoonbaar verklaard huis.

De klanten zitten er wel eens tot middernacht. Sommige stellen zich tevreden met een bloem op de arm, op de schouder; anderen keren terug en wensen een ruimer sieraad; een bouwvakker, even voorbij de twintig, uit Kessel-Lo keerde twaalfmaal weer voor een langdurige bewerking : de rug is kwasi volledig opgesmukt met vreemde, veelal Chinese motieven : draken, slangen, grillige koppen. Meer dan een half jaar duurde de bewerking; de jonge man keert weer als een abonné : wanneer de rug volledig klaar is, zal die het bedrag van vijftien- tot twintigduizend frank opsloppen, maar het wordt een haast enig bezit in ons land.

Jonge lui, mannen en vrouwen die met een eerste verzoek komen aandragen, denken gewoonlijk aan een bloem, een anker, een dierekop, een naam. Bij de inwoners van Leuven en omgeving gaat de voorkeur in de richting van hartjes en bloemen. De grilligste vragen komen aan bod : een doodskist, een voetbalveld op een borst. Begin dan maar met een schema... Als regel geldt dat personen onder de achttien jaar geen prikje op de huid krijgen; wanneer ze aandringen, moeten ze een bewijs van vader of moeder voorleggen. Wanneer de gebeurlijke klanten de kamer betreden, denken ze gewoon aan een bloem of hart, maar bij het beschouwen van de vele tekeningen op drie muurwanden, kunnen sommigen lastig een besluit treffen. Frits verklaart met bijna onthutsende zekerheid, dat er geen Waalse tatoeëerders bestaan. De Vlamingen zijn aangesloten bij de " International Tattoo Artist Association ", een wereldklub waarvan de zetel in Denver, Amerika gevestigd is. De voorzitter woont in Glasgow, de belangrijkste stad van Schotland.

Aan de wand prijken twee hemden, een met de tekst : NATIONAL TATTOO CLUB en een arend, een met de tekst : NATIONAL TATTOO ARTIST en een draak. Getatoeëerden willen met dergelijk kledingstuk op hun " huidjuweel " wijzen en roemen; anderen kopen het hemd, ook zonder dat ze een prik in hun huid kregen. De motieven op het hemd weerspiegelen de vreemdsoortige, uitheemse motieven die in deze huiddracht alom aanwezig zijn.

Inzake anekdoten hebben we er twee aangestipt : een vader die zijn zoon verloren had, kwam bij Frits om het beeld van zijn kind op zijn borst geprikt te krijgen. Drie jonge lieden kwamen om een Kristushoofd op de borst te kunnen dragen.

De Romeinen verklaren dat een naam een voorteken kan beduiden : **nomen est omen**. De familienaam Rootveld klinkt een tikje ongewoon bij ons. Geldt die als een symbool, want Frits kan negentien verschillende kleuren op je rug of arm of schouder aanbrenge, maar daar zijn dan vier

soorten rood in vervat. De moeilijkste opdracht bestaat erin, dat een jongen of een meisje met het verzoek aandraaft om een naam (van een vroegere geliefde) te verwijderen; dan verschijnt een bloem op de voor- of bovenarm om de geschrapte naam te vervangen. Frits zelf draagt in en rond zijn naam het zinnebeeld: hoop, geloof en liefde, een kristen symbool onmiddellijk dan, een internationaal teken als je het wil, zoals de tatoeëerders zelf haast. Vele zeelui wensen dit merkteken op de voorarm in een vorm van heilsteken om niet op zee te vergaan.

Afb. 4. — Tekst op de rugzijde: Zelfklevers voor alle doeleinden: SIX-BLIECK, Hansbekestraat 18 8670 Wervik, Tel, (056) 31 15 01.

Frits Rootveld ontmoette in Antwerpen talrijke Leuvenaars die naar de havenstad afzakten om er een voorstelling van een (naakte) vrouw of dier in hun huid te laten prikken en de jonge man zag er brood in en kwam zich in het Leuvense vestigen. In Antwerpen kent hij betrekkelijk vele Limburgse jongeren die hetzelfde wensen en voor de belangstellenden uit deze provincie blijft hij vaak 's zondags in Deurne, Borsbeeksesteenweg 41. Je hoeft dus niet zo verwonderd op te zien, wanneer je in de streek van Antwerpen, Leuven of het Limburg een zelfklever op een autoruit bemerkt: dat papiertje getuigt als een bewijs van genegenheid voor tatoeëerder Frits en als een reclame tegelijk. "Huidjuwelen zijn in trek" schreef een journalist in een weekblad⁽¹⁾. Een driekleurige weerspiegeling

(1) Johan SOETEMANS, *Leuven heeft ook een tatoeëerder*. *Gazet van Antwerpen*, dagblad Antwerpen, 4 oogst 1977, 2 ill.
D. V. CAUWENBERGH, "Huidjuwelen" zijn in trek. *Tatoeages brengen op, maar wie ze kan wegwerken, verdient pas veel geld*. *Kwik*, Zondagsnieuws, weekblad, Brussel nr. 794, van 5 tot 11 juli 1977, 1 ill.

trekt op de ruit van voertuigen som aan : groen rond de naam, rood in het hart, wit in het kruis en het anker. Huidprikken is geheimzinnig en aantrekkelijk. Zijn dat geen twee kenmerken voor de jeugd en de tatoeëerder tegelijk ?

7. Klanten

Een doorsneeburger is de mening toegedaan, dat je tatoeage bijna uitsluitend in het midden van matrozen en zeelui aantreft, misschien wel bij een kleine groep, op zoek naar iets ongewoons, een genre ontwortelde lui. In werkelijkheid heeft de tatoeage veel meer in onze omgeving ingegrepen dan we vermoeden.

Marc en zijn kollega's stellen als voorwaarde dat de jongen of het meisje de leeftijd van achttien jaar moeten bereikt hebben om zich te laten tatoeëren. Op dat ogenblik zijn ze niet meer zo onderworpen aan het gezag en de verantwoordelijkheid van de ouders. Het gebeurt met vaste regelmaat, dat personen tussen veertien en achttien jaar binnenlopen en vragen om een bloem, een naam op een lichaamsdeel te laten aanbrengen. Marc verstrekt hun de raad terug te keren met vader en moeder... en dat gebeurt, een keer per maand, soms twee keer per week : een vast getal is voor dusdanige gevallen niet beschikbaar. In Antwerpen had een kollega eerst eraan gedacht een toelating van hun ouders te eisen, maar kon hij achterhalen, dat of vader of moeder de toelating had geschreven en getekend ? Ouders begeleiden de minderjarigen dus. Voor zover hem bekend is, zijn er geen wettelijke bepalingen bij het prikschilderen betrokken. hij tatoeëert nooit een gelaat of een hand omdat de personen nadien eventueel spijt krijgen en de voorstelling niet meer kunnen verwijderen. Zeelieden zijn vaste klanten. Die willen gebeurlijk uit een en ander land een sieraad op hun lichaam meedragen. Zo bevat hun lichaam een internationale stempel. De tatoeëerders hebben immers ook hun eigen techniek en methode en zo kan Marc aan sommige bezoekers verklaren : die voorstelling stamt uit Amsterdam, van bij die kollega, en die uit Antwerpen, van bij die...

In de loop van de laatste jaren heeft tatoeage een uitbreiding en verspreiding genomen onder de jeugd, enigszins als een modeverschijnsel. Het heeft geen zin het getal op te schroeven, maar jeugdleiders en ook priesters bekennen, dat jonge mensen in deze middens prikschilderijen vertonen. De leden van de georganiseerde jeugd vormen slechts een gering procent. Bij anderen is een controle kwasi onmogelijk.

8. Reklame en stickers

De Gouden Gids van de klassieke telefoongids bevat alle mogelijke handelaars, industriëlen of zelfstandigen. Tatoeërders treft u nog niet aan in de alfabetische rubriek. Het boekdeel Antwerpen verwijst u onder de gewone namen onmiddellijk Tattingbar in de Schipperstraat nummer elf aan. In dezelfde straat en de onmiddellijke buurt kunt u er een drietal aantreffen. De lichtreklame aan de gevel van het huis geldt natuurlijk als een onmiddellijk kenteken, ook bij Marc Naulaers.

In het Antwerpse treft u een naam van een tatoeëerder regelmatig aan in een of ander reclameblad. Ze wenden ook de moderne techniek aan : een drukwerk(je) dat je aan de klant of liefhebber of kandidaat-klant overhandigt en dat ze kunnen bevestigen op een auto of moto, muur en om het even waar.

Tattoo Frits seint op deze wijze dat hij in zeven kleuren de verlangde waar levert, maar zijn voorstelling trekt de aandacht : een kruis, een anker en een hart, alle drie in elkaar verstrengeld, gewoon en hoogstaand tegelijk volgens uw persoonlijke interpretatie : geloof, hoop en liefde (het kruis, het anker, het hart). Zijn adres en telefoonnummer horen erbij : Deurne, Borsbeeksteenweg 41, T. (031) 22 09 46.

Afb. 5. — Symbool van een zee-
mansgraf, op de arm van een 17-
jarige jongen die geen zeeman
gebleven is, 1971, zelftatoeage.
Ontleend aan D. von ENGEL-
HARDT, München, 1972, 53.

Deze vaklui kondigen zich aan met de voornaam (gelijk haarkappers en garagisten ook vaak, weeral voer voor psychologen, sociologen en volkskundigen...): Frits in Deurne, Gustaaf in de Schipperstraat te Antwerpen. De voorganger van Marc in de Vanderdonckdoorgang heeft Emiel in Emiljano vervormd en Albert in de Schipperstraat te Antwerpen wordt Alberto (Alberto's Tattoo shop). Het woord Tattoo treft u evenzeer in Gent als in Antwerpen aan en blijkt dé internationale vertolking te wezen, als taal en teken tegelijk.

LEUVEN - Fonteinstr. 115 (de Bomekens)

TATTOO - FRITS

10 GEWELDIGE KLEUREN !!

OPEN ELK WEEKEND !! BEKEND UIT DE «KWIK»

LID «ITAA» en «ETAA»
«INTERN. TATTOO ARTISTS ASSOCIATION»
«EUROPEAN TATTOO ARTISTS ASSOCIATION»

PRIVAAT - TEL. (031) 22 09 46

Afb. 6. — Reklamekaartje.

Een persoon in de Scheldestad mikt zelfs hoger en heeft zich de graad van Professor toegeëigend : Professor Tattoo Joe Pancho, in de Schipperstraat, nummer negenenveertig. Wie kan hem de titel betwisten of weigeren ?

Marc in Gent bezit een diploma uit Japan : **...has been enrolled and made a life long member of the Japan Tattoo Club, 15th April 1977.** Onze Gentenaar (van Antwerpse afkomst) is zo bescheiden, dat hij dit dokument niet eens in een glorierijk kader in zijn werkkamer hangt, als een ongevoon pronkstuk.

R. VAN DER LINDEN

De studie van tatoeage op verder vlak vergt vooreerst raadpleging van de rijke verzameling gebruiksvoorwerpen en dito dokumentatie in het nationaal Scheepvaartmuseum te Antwerpen.

De Vreugdebroeders " HOUTEN MUZIEK " van de Boskant - Wetteren

In onze contreien bestaan allerlei fantaziemuziekgezelschappen waarvan de bloeiperiode zich aftekent in de tweede helft van de vorige eeuw.

Een fantaziemuziek maakt gebruik van instrumenten die bestaan uit hout, stro, blik, enz. De naam van de maatschappij wordt aldus bepaald door de grondstof van de instrumenten. Zo kennen we o.a. een *Houten Muziek*, *Ijzeren Muziek*, *Zinken Muziek*. Ook de kleur kan zich weerspiegelen in de naam, want in Denderhoutem trof men een *Zwart Muziek* aan, omdat de instrumenten er zwart geverfd waren.

In 1927 publiceerde Maurits de Meyer een bijdrage over het Houten Muziek van Hamme-Zogge, op basis van aantekeningen uit 1913-1914⁽¹⁾. Vijftig jaar na de publikatie is deze vereniging, lid van onze Bond, jeugdiger dan ooit en treedt geregeld op⁽²⁾. In het raam van het Jaar van het Dorp willen we even het zoeklicht richten op het " Houten Muziek " van Wetteren om aan te tonen hoe op een betrekkelijk geringe afstand van elkaar twee maatschappijen een haast enige en waardige volkse traditie handhaven.

Een kind voelt makkelijk en vaak de lust om na te bootsen, niet dadelijk om te krenken of te kwetsen, maar om in een vorm van parodie de wereld van de groten en van anderen naar zich toe te halen, als een vorm van spel en verzet, gebeurlijk ook als een teken van ernst om een andere levenservaring te kunnen uiten. In die geest dienen we een Houten Muziek te benaderen.

De Vreugdebroeders in 1867

De stichting van de maatschappij " De Vreugdebroeders " heeft plaats in 1867 in de herberg *De Bonte Koe* in de oude Papelestraat. De bewoners van de wijk beschikten slechts over schaarse ontspanningsmogelijkheden, zodat de vereniging terstond een grote aantrekkingskracht uitstraalde. Bezielers van de groepering waren : Petrus Calle, Karel Van de Velde, François Roggeman. Het aanvankelijk doel was erop gericht tijdens de tweemaandelijkse bijeenkomsten de Boskanters ontspanning en vermaak te

(1) Maurits de MEYER, *Het " Houten Muziek " van Hamme-Zogge en de Fantasie-Muzieken*. O V Z II (1927) 62-72, drie deuntjes met muzikale weergave, affiche van festival voor fantaziemuzieken in 1874.

(2) Prestaties van Houten Muziek te Hamme-Zogge kunt u lezen in het Driemaandelijks Heemkundig Tijdschrift ONS DORP, 6de jg., 1977, redactie : Jerome Vercammen, Heirbaan 27 9160 Hamme-Zogge, & Gustaaf De Bondt, Kerkstraat 13, 9160 Hamme, van de Heemkundige Kring en het Koninklijk Houten Muziek ' Vermaak naar Vermogen 1849 '.

bezorgen. Bij het schenken van een vat bier... gratis. Er werd gedronken en gezongen, plezier gemaakt, gekaart, gebold en later op de avond gedanst op de tonen van een akkordeon (*trekzak* genaamd) of mondharmonika.

Erfenis uit Massemen

Bij de ontbinding van het Houten Muziek op de wijk Kortenbos te Massemen verhuisden de instrumenten naar de Boskant. De stichters van de Vreugdebreders namen de houten instrumenten over door bemiddeling van Charles Raman, vriend van de aftredende voorzitter uit de Kortenbos. De vereniging te Wetteren kreeg een ander doel en betekenis.

Voor de eerste voorzitter, Eugene Kerckvoorde, valt een kostelijke anekdote mede te delen : hij begeleidde het muziekkorps op zijn uitstapen steeds te paard. Het bestuur telde naast hem een ondervoorzitter, een 'schrijver' (sekretaris), een 'schatbewaarder' (penningmeester). Het streng reglement zorgde voor tucht en orde in de groepering die meer dan honderd leden telde. De tweemaandelijks samenkomsten, *Het Bier* genoemd, gingen verder door. Jaarlijks stond een teerfeest op het programma. De muzikanten namen deel aan feestelijkheden, festivals en kermissen in de omgeving. De oorlogsomstandigheden beletten in 1917 de viering van de vijftigste verjaardag. Zij vierden binnenshuis bij manier van spreken, maar na de oorlog verschenen ze weer in het openbaar, op wijkkermissen, op carnaval te Lede, zelfs op de Adriaan Brouwersfeesten te Oudenaarde. In 1938, op de heiligdag van vijftien augustus beleefde de vereniging een hoogdag, vermits de burgerlijke overheid hen uitnodigde op het gemeentehuis om de oorkonde van "Koninklijke Maatschappij" te overhandigen. Tegelijk kwam een nieuw lid in het bestuur : de vaandrig, want samen met de oorkonde verkreeg de maatschappij een vaandel. Kunstschilder Herman Verbaere van Wetteren tekende het ontwerp. Een atelier uit Brugge vervaardigde het. De voorstelling toont centraal een muzikant in hemdsmouwen met een reuzentuba rond en boven zich; uit het tuig komen als uit een hoorn des overvloeds rozen te voorschijn en dwarrelen naar de grond. Bovenaan leest u de titel en de data : DE VREUGDEBROEDERS 1867-1938, onderaan HOUTEN MUZIEK BOSCH-KANT WETTEREN, zie afb. 1. Bestuur en leden waren fier, dat zij de titel "Koninklijk" mochten dragen.

Het eeuwfeest had plaats op zeventwintig oogst 1967. Daar hoorde een stoet bij die vooral in het teken van de roos stond. De drukplaat toont de kaft van het feestprogramma. Dit boekje (vierentwintg blz., niet gepagineerd, 25 x 16,5 cm), zie afb. 1, bevat naast de klassieke reklameteksten bondig de geschiedenis van de maatschappij, de leden van het bestuur, de

Koninklijke Folkloristische
maatschappij

De Vreugdebroeders
«HOUTEN MUZIEK»
Boskant - Wetteren

1867 - 1967

Eeuwfeest Programma

Folklore- en Bloemenstoet op zondag 27 oogst 1967

Nº 112

Door deze genummerde brochure zorgvuldig te bewaren neemt U deel aan onze gratis tombola waarvan prijzen bestaan uit tientallen collis struikrozelaars (20 stuks) en andere prijzen.

Afb. 1. — Weergave van de kapt der jubileumbrochure.

Afb. 2. — Jubilerend
bestuur, anno
1938

De nieuwe
vlag en typisch
bierglas

samenstelling van de stoet : eenentwintig groepen.

In de stoet verschijnt als nummer twintig een reus, *Miel* genaamd, herinnering aan wijlen Emiel De Nijs, boomkweker, dertig jaar lang voorzitter van de Vreugdebroeders. Zijn kledij stemt overeen met die van de muzikanten : blauwe kiel, Kempische muts, houten roos, rode zakdoek met witte bolletjes om de hals⁽³⁾.

De leden van de vereniging zijn allen van het begin tot op heden afkomstig uit een zelfde milieu : dat van boom- en rozenkwekerijen en van al wat er bij betrokken is, én tegelijk uit één wijk : de Boskant. Er zijn een honderdtal leden en onder hen dertig tot veertig " muzikanten ".

Muziekinstrumenten en repertorium

De muziekinstrumenten zijn volledig uit hout en worden symbolisch en werkelijk van geslacht tot geslacht overgeleverd. Zij zijn eigendom van de maatschappij, hangen immer in het lokaal en een nieuw lid, al dan niet verwant aan de voorganger, neemt de traditie over in geval van ziekte of overlijden. Er zijn vier klaroenen, vier trompetten, vier pistons, vier klari-

(3) Marcel DAEM, *Groei, bloei en snoei in de Oostvlaamse reuzenfamilie 1969*. O V Z XXXXV (1970) 214-216, 3 ill.

netten, vier tuba's, twee saxofoons, vier bugels, vier bombardons, één helikon, twee trommels en één grote trom.

Het repertorium bestaat nog steeds uit oude, vrolijke volksliedjes. De leden spelen die uit het hoofd bij manier van spreken. Muzikant is er misschien een eretitel, want de meeste spelers kennen geen noot muziek zo groot als een kerk. Dat hoeft niet ook. De instrumenten als dusdanig brengen immers niet de klank voort, maar uitsluitend het mondstuk dat eenvoudig bestaat uit een mirliton, d.i. een fluitje aan beide zijden door een vliesje afgesloten. De melodietjes worden in werkelijkheid erg luid geneuried. Daarin bestaat overigens de kunst. Daar weerklinkt Mie Katoen b.v.

De verplaatsingen gebeuren nu weliswaar niet meer met tram of fiets, maar wel per bus. Op die manier kunnen verscheidene familieleden van de muzikanten mee de tocht ondernemen.

De huidige tijd beleeft sinds enige jaren een terugkeer naar oude ambachten, naar antiek, naar nabootsing van markten van weleer, als een zwakke afstraling van vroegere kermissen. Het Houten Muziek krijgt de kans om bijna elke week ergens een "folkloristisch gebeuren" te gaan op luisteren, maar het optreden blijft beperkt tot drie of vier per jaar. Ongeveer veertig leden bijeenkrijgen is tegenwoordig niet zo eenvoudig. Het bestuur op zichzelf levert vele inspanningen om de maatschappij in stand te houden. Het kan rekenen op een subsidie en de sympathie van het gemeentebestuur. Vele inwoners van het centrum staan erop De Vreugdebroeders financieel en moreel te steunen als erelid. De maatschappij biedt jaarlijks als tegenprestatie aan de dames van de leden en de ereleden omstreeks Kerstmis een lekker maal en een gezellig feest. De leden zelf krijgen jaarlijks een fijn feestmaal. Zo te zien is deze volkse maatschappij alleszins op weg naar een tweede eeuwfeest, indien de jeugd van de Boskant de oude spreuk indachtig blijft: *Wie het verleden eert, is de toekomst waard*⁽⁴⁾.

Suzanne van de Velde-Smet

(4) In Velzeke-Ruddershove, thans deelgemeente van Zottegem, bestond een Houten Muziek van 1868 tot 1877. Zie mededeling van lid J. Janssens-Buyse in Sottegensch Nieuws, Zottegem III, maart 1932.

verder nieuws over dit Houten Muziek van Velzeke en een gebeurlijk festival van Fantaziemuzieken langs Hamme-Zogge en Wetteren, zie **Volkskundige Kroniek**, mededelingenblad van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, *Informatie - Documentatie - Boekbesprekingen*, 13e jaargang - 1978, nummer 3.

KWAKZALVERIJ STEEDS AKTUEEL

In de loop van 1976-77 was de kwakzalverij in de belangstelling van de pers en het grote publiek naar aanleiding van de trek naar genezers op de Filippijnen. Het Ministerie van Volksgezondheid vond het noodzakelijk te waarschuwen tegen zogenaamde handelingen van deze mirakeldoeners.

Wat is kwakzalverij? Kwakzalverij is hij of zij die zonder diploma van geneesheer ziekenbehandeling als beroep of gelegenhedienst uitoefent. Kwakzalverij is ook het doorspelen van geneesmiddelen van de volksmensen onderling aan elkaar en het verstrekken van geneeskundige raad. "Het Vlaamse Kruis"¹⁾ verstrekt een klassifikatie van kwakzalverij, daaruit ontleen wij enkele groepen :

I. Zuivere kwakzalvers :

Als "kwakzalvers" bekend en aldus genoemd : a) met naamlener (zoals ambulantes), b) zonder naamlener :

Kwakzalverij met mystieke inslag :

Fluïdisten (bezitters van magnetische uitstraling) — Efflivateurs (toedieners van onderwatermassage) — Spiritisten (die met geesten in verbinding staan) — Theosofen (aanhangers van een pantheïstische wereldbeschouwing met Oosterse inslag) — Antoinisten (bestrijders van het St.-Antoniusvuur middeleeuws benaming voor roos, lupus, gordelroos, moederkorenziekte) — Scientisten (aanhangers van een leer die beweert dat ziekten slechts inbeelding van de geest zijn en door gebed kunnen worden genezen) — Wijze vrouwen — Hypnotiseurs — Roedewichelaars — Ambulantes (reizende kwakzalvers) — Slaapsters (sommambules) — Herders — enz.

II. Paramedicale beroepen waarin misbruik gemaakt wordt :

Drogisten — Herboristen — Vroedvrouwen.

III. Geestelijken :

a) afzonderlijken — b) kloosters.

IV. Aankondigingen :

a) in Dag- en Weekbladen.
b) in pseudogeneeskundige bladen.

V. Aflevering van geneesmiddelen :

a) door onbevoegden.
b) apoteken met hulpjes die geneeskundig advies verstrekken.
c) Overdreven reclame (met toezending na betaling).

Deze klassifikatie geeft een duidelijk beeld van de omvang en mogelijkheden der kwakzalverij.

De Engelse arts Sydenham die in de 17^e eeuw leefde, is volgende gezegde toegeschreven : " Als een hansworst in een stadje aankomt, is dit tienmaal meer waard, dan als er twintig ezels komen, beladen met medicijn-

1) Het Vlaamse Kruis - Antwerpen X (1937), nr. 10, blz. 156.

nen ”⁽²⁾. Dit gezegde illustreert dat bij de meeste mensen een sterke indruk op de geest hen ontvankelijk maakt voor de inwerking van geneeskraft. De meest voorkomende indruk is het vertrouwen en het geloof. Dat vertrouwen wordt ingeboezemd door de ruchtbaarheid die de kwakzalver weet te verwerven.

De hansworst die met luid getier het stadje inkwam, wist de droefgestemde aan zijn gepeinen te onttrekken; hij doorbrak de eentonigheid van het dagelijks leven daar hij dagen lang het voorwerp uitmaakte van gesprekken die het volk hoop en vertrouwen bracht in hun lijden. De wartaal en het geheimzinnige gedoe waarmede de kwakzalver optrad deed het volk geloven dat daarachter iest biezonders stak. Men kan nauwelijks geloven, hoe thans nog velen door waarzegsters en op zogenaamde spiritistische séances zich de toekomst en ziekten laten voorspellen. De annoncenbladen leveren er het bewijs van; talrijk zijn de advertenties van Helderzienden⁽³⁾, Magnetiseurs⁽⁴⁾, enz. die beweren duistere punten over toekomst en gezondheid op te lossen. Wat men bij hen als antwoord verneemt, wordt een vaste overtuiging en beheerst de raadplegende heel en al, ja, voert hem of haar tot de meest gevaarlijke ondernemingen of tot noodlottige handelingen. Hoeveel ijzerpillen al heeft een zogezegd bloedarmoedig jong meisje niet genomen op raad van waarzegster of op aanbeveling van een aankondiging, tot wanneer de bloedarmoede een bloedspuwen wordt van een reeds gevorderde tuberculose? Wat al rampen hebben de aankondigingen voor mooie borsten, die men veelvuldig in vrouwenbladen aantreft al niet veroorzaakt en geleid tot kanker van dit lichaalsdeel?

Onder een pseudo-wetenschappelijke dekmantel of in een geraffineerde vorm leeft de kwakzalverij onder het volk verder. Wij spreken slechts van de aanbeveling van de ene buurvrouw tot de andere om dagelijks een hoeveelheid look te verorberen tot de ademtocht echt misselijk wordt. Het nutteloos verspilde geld aan zogenaamde versterkende voedingsmiddelen die niet eens de waarde van een biefstuk of verse roomboter vertegetwoordigen, behoort tot de volkskundige studie over kwakzalverij.

2) G. Douglas : A History of Medicine. New-York 1945.

3) Weekblad "Groot Gent" 21 oct. 76. Op verzoek van haar talrijk klienteel zal Madame Liliane helderziende nu ook in België eens per week haar klanten ontvangen. Specialiste medium. Toekomstvoorspelling. Problemen inzake liefde, gezondheid, geld en geluk. Tolk aanwezig. Voor België : uitsluitend op woensdag. Voor inlichting en afspraak tel...

4) Zelfde weekblad : Helderziende Claire beoefent Tarot magnetisme, psychopatie van 13 tot 18.30 u. alle dagen uitgezonderd zaterdag en zondag... (adres en telefoonnummer).

” Cesar mag geen wonderen meer doen ” was de hoofding van het krantenbericht ingevolge een proces te Kortrijk⁽⁵⁾. Cesar de pendelaar, een gepensioneerde en zijn vrouw werden ervan beschuldigd de geneeskunde en de artsenijsbereidkunde uit te oefenen, dus kwakzalverij. Erna, de vrouw, exploiteerde een winkeltje van natuurprodukten, op zichzelf geen strafbaar feit, maar zij maakte ook afspraken voor haar man Cesar die zijn gaven als pendelaar op zieken uitoefende. zijn vrouw was destijds een van zijn eerste klanten die hij van haar kwalen genas waardoor zij met haar weldoener in het huwelijk trad. Cesar beweerde de macht te bezitten de menselijke vitaliteit te kunnen wijzigen volgens een schaal van 60 tot 160 waarop hij bij de rechter uitleg dienaangaande schuldig bleef. Ter zitting wilde Cesar zijn kunde bewijzen door zijn pleiter te pendelen waarbij hij beweerde dat de slingerbewegingen van de pendel alarmerend bleken. De verdediging vernoemde in haar pleidooi namen van grote politici als Adenauer, Churchill en Schuman, die bij wereldberoemde pendelaars waren te rade gegaan; hij verwees ook naar sommige zaken die in schoonheidsinstellingen gebeuren, waar zelfs ultra-violetstralen te pas komen en allerlei wonderzalfjes worden verkocht.

Toekomst en gezondheidstoestand worden door sommigen op afstand voorspeld, deze diensten worden o.a. geleverd door een zekere Roeykens die te La Roquette in Frankrijk woont, dit naar een aankondiging in een Gents advertentieblad⁽⁶⁾. Deze wonderdoener geeft zich uit als zijnde bekend via pers en radio. Men hoeft alleen maar een foto op te sturen samen met een bedrag van 500 F, de afwerking geschiedt in het Nederlands. Een andere, zekere Mw. Jacobs, helderziende, astrologe, geeft u het bewijs van haar gaven door haar astrale visioenen en dit reeds bij een eerste telefonisch contact en vóór uw komst⁽⁷⁾.

Onze landgenoten en andere die met chartervluchten naar Manilla gaan in de hoop er genezing te vinden doen niets anders dan onze voorouders uit voorbije eeuwen, zich overgeven aan beunhazen en kwakzalvers. De mystieke en religieuze sfeer die bij de wonderdoeners van Manilla heerst,

5) Dagblad ” Het Volk ” 20 nov. 1975.

6) Weekblad ” Groot Gent ” 21 oct. 76. Helderziende, heeft U duistere punten over uw toekomst, gezondheid, enz. M. J. Roeykens, bekend door pers, radio, afwerking per brief in de Nederl. taal 500 fr. opsturen per aangetekend schrijv. en foto M. J. Roeykens, Villa les Cigales F-06550 La Roquette sur Siagne. Frankrijk.

7) Weekblad ” Groot Gent ” 21 oct. 76. Mevr. Jacobs, helderziende, astrologe, geeft u het bewijs van haar gaven, door haar astrale visioenen, reeds bij eerste tel. contact en voor uw komst, de symbolische revelatie van uw problemen, zakelijk en sentimenteel, kompl. en ernst, studie door de Yi-King, de eeuwenoude Chinese kaarten. Strikt op afspraak tel... nieuwsgierigen zich onthouden.

heeft veel gemeens met de magische handelingen die wij uit de middeleeuwen kennen. De Oosterse denkwijze, dat er veel smarten onder de mensen zijn omdat zij een lichaam hebben dat aan lijden bloot is gesteld, ligt aan de basis. Van deze smarten kunnen sommigen door ervaren artsen wel genezen worden, anderen genezen pas onder invloed van bovennatuurlijke krachten die kunnen worden opgewekt door een begunstigd medium. De genezers van Manilla beweren dat zij het niet zijn die genezen, maar dat zij de tussenschakel zijn van een buitenaardse kracht die zij God noemen. Zij vormen een religieuze communauteit die een twintigtal leden telt, elk van hen verklaart ingevingen te hebben gekregen van een apostel of evangelist waarvan zij de naam hebben aangenomen. Zo treft men er aan met de namen Sint-Jan, Sint-Paulus, Sint-Jacobus, enz. Het zijn naar hun verklaring die heiligen die de heelkundige bewerking uitvoeren waarvan zij het medium zijn⁽⁸⁾. Sint-Jan opereert een jong meisje en neemt uit haar buik een puit, geen Westerling gelooft dat die puit uit de buik van het meisje komt. Waaruit bestaat dan de stunt? vraagt R. Chateana steller van het artikel. Dat sommigen zich genezen wanen, is slechts toe te schrijven aan de psychosomatische toestand waarin zij zich bevinden. Vergeten wij niet dat juist onze nuchtere tijd, onze wetenschap die geen geheimen, geen verwondering, geen eerbied meer kent, sommige mensen leeg en eenzaam maakt. In zijn heimwee wil hij een uitweg uit de troosteloosheid van het zuivere mechanische en daardoor werpt hij zich verward in de armen van het wonder. Alle zieken hebben één ding gemeen, het besef in nood te verkeren, hulpeloos te zijn, zij hebben behoefte aan iemand die hen kan verlossen van hun smart. Daarom blijven zij zo vatbaar voor allerlei uitwassen van kwakzalverij die hen als wonder schijnen. Bij een bezoek aan wonderdokters, komt het publiek steeds hetzelfde patroon tegen: in het middelpunt iemand die zich geroepen voelt zieken te genezen, hetzij op grond van een bijzondere goddelijke ingeving of op grond van eigen ontdekking. Die ontdekkingen zijn meestal vaststellingen die ontleend zijn aan de officiële geneeskunde of die wortelen in oude volksgeneeskundige gebruiken ofwel zelfgefabriceerde onzin. Vingervlugheid, geheimzinnig doen, met een sterk geladen persoonlijk optreden, werken sterk in op een emotioneel geladen publiek.

Op een televisie-uitzending in oktober 1976 over de helers van Manilla zagen wij een Amerikaanse arts getuigenis afleggen over de vingervlugheid van deze helers, hij liet zich als leek doorgaan om de zogenaamde operaties bij te wonen. Deze arts beweerde dat het dierlijk bloed was die over het lichaam van de behandelde patienten vloeide door middel van een onopgemerkt trukje, de arts had namelijk onopgemerkt een stukje met bloed doorkrenkt verband ter ontlèding kunnen medenemen.

8) R. Chateanea : Les guérisseurs de Manilla, in Paris Match, van 6 nov. 1976.

Onder het begrip kwakzalverij en volksgeneeskunde valt niet alleen de zogenaamde afstandsbehandeling, maar ook het systematisch aansporen tot zelfbehandeling met principieel uitschakelen van geneeskundig onderzoek. Het bijgeloof in de volksgeneeskunde van onze dagen kent velerlei vormen. Het geloof in afweer tegen ziekten door het dragen van een of ander voorwerp, een tand, kralen, een gesteente, een bandje om de hals, pols of enkel; dit zijn allemaal uitingen van overgave aan de wildste en grilligste fantasie. Onlangs vroeg ik aan een tuinwerkmans te Heusden waarom hij een koperen elektrische leidingsdraad rond de pols droeg. Het antwoord kwam prompt : " tegen het rheumatis "

Het aartsbisdom Mechelen-Brussel vond het noodzakelijk via de pers te waarschuwen tegen het optreden van leden van de " Scientology Church-sekte " in België die zich aanstellen als genezers. Hun werkterrein bleek vooral dit van de begoede kringen. De activiteiten van deze groep waren in Groot-Brittannië reeds verboden⁽⁹⁾. De Christian Science is een vorm van gebedsgenezing die uit Amerika in onze gewesten is geïmporteerd en gesticht werd door een zekere Mrs Mary Baker Eddy⁽¹⁰⁾. Zij beweerde een leverziekte binnen het half uur te genezen en kanker in een week. In Amerika kan men zelfs cursussen volgen die leiden tot de titel van " Doctor in Christian Science "

Het was Petrus Camper die op 22 juni 1758 bij zijn aanstelling tot hoogleraar te Amsterdam, in zijn rede het volgende citaat aanhaalde : " De natuur der mensen is zo gericht, dat zij allen gaarne onzekerheid en onwaarheid volgen. Vanwege haar al te grote eenvoud verwaarlozen zij de waarheid echter volkomen. Hoe dikwijls komt het niet voor dat wij vernemen " alle dokters hebben hem opgegeven " wanneer het erom gaat dat een patiënt bij zijn dokter niet vlug genoeg genezing vindt en hij naar de kwakzalver loopt. Dan is deze uitspraak de verontschuldiging voor zijn stap⁽¹¹⁾. Deze uitspraak van Camper is nog steeds levend aktueel.

Figuren als Drieske de Nijpere uit het land van Waas en Sjefke de Strijkere uit Brasschaat lokten patiënten uit de wijde omtrek. Verscheidene malen werden zij aangeklaagd, doch de patiëntenstroom bleef aanhouden,

9) Dagblad " Het Volk " Gent van 23 dec. 1976.

10) Moleschot, tijdschrift ter bestrijding van de Kwakzalverij. Amsterdam 4e jrg. 1910, nr. 26.

11) Dr. F. M. G. De Feyfer : Opuscula Selecta Neerlandicorum de Arte Medica. Deel XII Amsterdam 1934.

getuige van een diep ingeworteld geloof in wonderdoeners. Het opmonterend woord, het gebruik van sterke handen, hun persoonlijkheid, vormen een psychische oplading bij hun patiënten. De behandelde mensen geven aan dat niet alleen pijn en onrust verdwijnen, wanneer de handen van Drieske de Nijpere of Sjefke de Strijker over de zere plekken van hun lichaam glijden, doch wel magnetische krachten in hun lichaam binnenstromen die als het ware de ziekte wegslingeren. De genezers van Manilla hebben zeker dat gemeens dat zij zorgen voor de " psychische oplading ".

A. G. Homblé

ZOEKEN EN ZANTEN

Twee kalenders in het teken van het dorp

VLAAMSE LAND = Molenkalender 1978, prijs 150 F, prk. 000-0331755-15.

De drukkerij DE KINDEREN, 2380 Ravels, uitgever van " De Belgische Molenaar " geeft voor 1978 een kalender uit met interessante en kunstzinnige afbeeldingen van verdwenen molens verspreid over het Vlaamse land. Zijn afgebeeld : de Heimolens, Schilde; de Molen in de Kerkstraat te Arendonk; de Molen aan de Vaart te Sint-Lenaarts; de molen " In stormen sterk " te Ravels-Eel; de Keesesmolen te Kasterlee; de Windmolen te Tielens; de Beermolen en " Het Duvelken van Dessel "; de Bergomse Molen van Herselt; de Stenen Molen te Koksijde; de Akkermolen van Retie; de Stenen Molen van Stabroek; de Molen op de Vest te Herentals en de Windmolen van Oelegem.

Deze kalender krijgt nog meer waarde in 1978, dat is uitgeroepen tot het jaar van het Dorp. Een molen is een van de typische kenmerken én in het landschap én in het volksleven.

MUNTE = Dorpskalender 1978.

Ter gelegenheid van de jaarwisseling kreeg, door toedoen van de vereniging " DE MUNTENAAR ", ieder inwoner van Munte, thans bij Merelbeke ingelijfd, een kalender 1978 gratis in de bus.

Het is een kunstvolle uitgave met afbeeldingen uit de oude doos. We vinden er achtereenvolgens : de oude gemeenteschool; de villa Stockman; de Kerkhoek; het klooster en de pastorie; de kerk en de pastorie.

De tekst op de voorpagina is een uittreksel uit het boek " Wat ben ik blij dat ik in een dorp geboren ben " van Lut Ureel : " Vermoedelijk leeft nog in ieder mensenhart de droom van het ideale dorp in het ideale plein aan het eind van de ideale straat vol welwillende gevels; een dorp van goedgunstigheid, waar iedereen iedereen groet, en waar de landelijke gemeenschap het sinds generaties verstaat om als één goede familie gezamenlijk en lyrisch voort te bestaan ".

M. BROECKHOVE

Ongewone functies in de kerk, te Eeklo, Ruisselede en Rozebeke (W.-VI.)

Over de functie van het kerkgebouw in de middeleeuwen en latere tijden zijn er nog altijd verkeerde meningen verspreid, vooral over haar ware funktionele betekenis, niet alleen op sociaal, maar zelfs op godsdienstig vlak. Met onze huidige opvattingen over de kerkelijke gebeurtenissen kunnen wij onaangenaam verrast worden over de toenmalige toestanden. Het koor was bestemd voor de godsdienstige plechtigheden. De rest van het gebouw werd druk gebruikt door de bevolking. Die kwam er samen om allerlei zaken te bespreken en te regelen. De mensen spraken luidop. Zelfs gemeentelijke politieke samenkomsten hadden er plaats. Mensen kwamen in de kerk slapen. Men at er; sommigen woonden er. Men bracht soms dieren mee binnen. Vroeger stonden stoelen noch banken in de weg. Het was meestal een vrije ruimte. Dikwijls leek het een overdekte markt. De gemeenschap, zowel rijk als arm, werkte aan de opbouw van de kerk. De rijke gaf het geld, de arme zijn arbeid. De vele ambachtshuizen die aan de opbouw van de kerk meehielpen, verbleven in de bouwloodsen. Deze waren gewoonlijk gebouwd met houten materialen tegen de reeds opgaande buitenmuren van het kerkgebouw. Men mag niet vergeten dat bijvoorbeeld aan grote kerken soms generaties lang werd gewerkt. Meestal vergezelde het hele gezin de ambachtsman. De oorsprong van de verschillende winkeltjes aan de zijkant van b.v. de Sint-Niklaaskerk te Gent houdt verband met de aangebouwde bouwloodsen. Het is daarom ook spijtig dat deze verdwijnen. Wij zullen na de restauratie (?) de kerk zien, zoals enkelen menen ze te moeten zien. Maar terug zal een volkskundig element verdwijnen.

Huizen in baksteen waren dan een grote weelde en een grote zeldzaamheid! Nog maar enkele generaties terug (1730) was zelfs het huis in vakwerk d.w.z. een woonst met een of twee plaatsen een weelde voor de gewone sterveling. Deze woonde veelal in hutten. Bedenk eens dat die mensen ook soms zware regenperiodes hebben meegemaakt.

Wie de harde en langdurige oorlogswinter 1941 heeft meegemaakt, kan mogelijk begrijpen wat dit kan betekenen. Maar dan moet u bedenken dat wij in die barre koude in stenen huizen wonen. U begrijpt dan toch wel dat de mensen in vroegere eeuwen gedurende de zo moeilijke en harde periodes schuil zochten in de stenen gebouwen en die waren bijna alleen de kerken. Het kerkgebouw had een grote sociale funktionele betekenis, waarover nog maar weinig werd geschreven en spijtig genoeg niet in de juiste verhouding. Voor vele personen was het een thuis geworden. Zelfs

het houden van feesten in de kerk werd een gewoonte. De schoolfeesten die alle jaren plaats hadden, verliepen voor een groot gedeelte in de kerk. De " schoolbisschop " of ook de " ezelspaus " genoemd, gewoonlijk de eerste der schoolverlatenden, werd ruimschoots gevierd. De overheid had hem vooraf met zijn gevolg op het gemeentehuis ontvangen, rijkelijk op enkele kannen wijn vergast. Wij zien dat het Kaprijkse gezelschap met zijn schoolbisschop zelfs naar Eeklo kwam. Dit gebeurde inderdaad meer en gaf dan aanleiding tot wederzijdse bezoeken, ontvangsten op het schepenhuis, uitgebreide manifestaties in de onderscheiden kerken en toneelvoorstellingen. Men kan begrijpen dat het er soms al te bont aan toe ging met al die recepties. Juist om reden dat er met het fatsoen soms wel al te licht werd omgesprongen, heeft de hogere kerkelijke overheid in het begin van de 16^e eeuw daaraan een einde gesteld. Het verkiezen en vieren van de " schoolbisschop " of " ezelspaus " gebeurde op een meer diskrete wijze en buiten de kerk. De ezelspaus behoorde tot het verleden⁽¹⁾.

Van bij het ontstaan van de kerk te Eeklo heeft dit gebouw gediend als schuiloord der arme bevolking. Dikwijls werd tegen die behoeftige personen opgetreden. Tevergeefs ! Gedurende de wintermaanden was het bijzonder druk. De toenmalige geestelijkheid was er niet gelukkig mede. Door haar bemiddeling greep het Eekloos stadsbestuur in. In de stadsrekeningen te Eeklo vind ik voor het jaar 1445 aangestipt :

« *item omme zekere (geruchten); die te clo ghinghen dat men de kerc-
« meesters van eeclo ghebannen (verjaagd) zoude hebben omme dat
« zyde zittene (degene die in de kerk verbleven) uut de kerke gedaen
« hadden twelke zy nochthans daden (deden) by den balliu burchmeester
« ende scepenen zo waren ghezonden, michiel blondeel ende joris
« zoetaert te ghendt omme scepenen over te ghevene eenen brief ene
« waren uut elc eenen dach te perde ende hadden elx xvii 1/2 p sdaegs
« compt xxxvj pond par ».*

Wegens de geruchten die in omloop waren over het verjagen van de Eeklose kerkmeesters in verband met het verdrijven van personen die in de kerk verbleven, heerste een bepaalde onrust in de stad. De uitdrijving van de lieden die in de kerk verbleven (er woonden), stuitte op veel tegenstand, niettegenstaande de uitdrijving was uitgevoerd met de hulp van de burgemeester en schepenen der stad.

Het stadsbestuur stuurde twee personen naar Gent, twee schepenen met name Joris Zoetaert en Michiel Blondeel. Hun opdracht bestond erin om raad te vragen aan het Gentse schepenkollege. Bestond hun bedoeling erin aan die uitgevoerde akties een wettelijk karakter te geven ?⁽¹⁾

(1) Zie Ons Meetjesland, Driemaandelijks heemkundig tijdschrift, jaargang 5, (1972), nr. 1.

Het belangrijk werk *De Lamentatie van Zeghere van Male - Brugge na de opstand tegen Spanje 1590*⁽²⁾ verstrekt onder andere een overzicht van gildefeesten. De auteur beschrijft er bedevaartstriomfen, zo te Ruiselede, waar de tafels in de kerk gedekt stonden en de gildebroeders goede sier maakten.

« *Maer mijn Heeren Meesters Cuijpers, van huerlieder hoeijken van
« xiiu*⁽³⁾*, die reeden te peerde ende te waghene te Ruijsselede, omme
« aldaer eene messe te doen doene. De tafelen waeren ghedeckt inde
« kercken, ende aldaer goeden ciere maeckende, wederomme commende
« naer de Stadt...*

Geldt hetzelfde gebruik, en daarnaast slapen, te Rozebeke bij Roeselare [waar de kerk als verblijfplaats niet is opgegeven] zoals de context het laat veronderstellen ?

« *Item de ghilde vanden roosebeeckers, diemen hielt totten Onse Vrouwe
« broeders; dat waeren vande principaelste poorters ende notabelste
« mannen vande Stede. Met grooter triomphe ghinghen sij, meest al te
« peerde, ende te waeghene; alle ghecleedt met eenen colluere, int sijde,
« fluweel ende laeckene, naer huerlieder belieften; met eenen schoonen
« hoet vanden selven colluere. Ende vertrocken alsoo tot de Prochie van
« Roosebeke, bij Rousselaere; ende droughen Onse Vrouwe aldaer eenen
« mantel ende twee torsen, ter dienst der misse hoorende; draeghende ter
« eeren van Onser Vrouwe die torsen ende mantele. Ende tsavonds
« aldaer blijvende eten ende slaepene, ende alsoo aldaer incommende,
« ende te voeren in 't gaen maeckende aldaer goeden ciere.*

Dat de kerken in tijden van nood, opstand en oorlog, een toevlucht vormden voor de bewoners van de omgeving, is algemeen bekend. Burgers "vluchtten" er in de ware zin het woord met have en goed, dit beduidt vaak met een "koffer". Het spreekt vanzelf, dat in de periode na de opstand en oorlog sommige lieden een tijdlang in de ruimte van hun heiligdom gevestigd bleven.

Dat gildebroeders in de kerk eten en gebeurlijk blijven slapen, ligt enigszins voor de hand, bij de bedenking dat de kerk op menige plaats de enige zaal was.

Romano TONDAT

((2) *Naar het handschrift van het Brugse Stadsarchief* uitgegeven door A. DEWITTE en A. VIAENE. Uitg. Gidsenbond Brugge & West-Vlaanderen, 1977, 73-74.

((3) Hoeijken : bestuursgroep van een gilde, ook rederijkersgilde; het oude hoeijken (ook hoedeken) telde dertien leden. O. C. 177.

Sint-Niklaas als dreiger te Zeveneken

Bij het herlezen in het prachtboek van Renaat van der Linden : *Ikönografie van St.-Niklaas in Vlaanderen*, van het hoofdstuk De Dreiger, p. 456-472 schiet mij een gebruik te binnen dat ik meemaakte op St.-Niklaasavond in 1946.

We waren op die avond gezellig met tante en nonkel en mijn twee zoontjes dan zeven en negen jaar oud. Opeens werd de deur opengestoken en we hoorden rammelen met kettingen en op de grond stampen met een stok. De man die binnen wilde riep : *Zijn de stoute kinderen al gaan slapen ?* Dit geroep klonk herhaalde malen, tot mijn tante riep : *Kom maar binnen, Klaas.* De man was vermomd met een stuk oude kantgordijn, gans over het hoofd gespannen en aan de hals dichtgebonden. Hij droeg een sjofele broek en jas, had blokken aan de voeten. Hij had een lange ketting bij, zogezegd om de stoute kinderen vast te binden, droeg onder de arm een jutezak, waar in dan ook wel de stoute kinderen dienden gestoken te worden. Zijn stok bleek een oude bezemstok van ruim een meter lang. De kinderen kropen natuurlijk dicht bij mekaar uit schrik. Toen de man op een stoel zat, moesten ze vertellen wat ze graag zouden krijgen, doch eerst hun kattedwaad vertellen. Er werden door de man koekjes uitgedeeld aan kinderen en volwassenen.

Hij vertrok na iedereen een hand (gehandschoend) gegeven te hebben. Wanneer hij weg was, bleek een van de kinderen hem toch herkend te hebben. Het was „Froed de koperslager” (Frederik Maes), een loodgieter en fietsenmaker die aan de overkant van de straat woonde. Oudstrijder in de oorlog 14-18, verbleef in Nederland en kwam na de oorlog met een vrouw uit 's Hertogenbosch waarmee hij huwde. Het gezin bleef kinderloos. Beiden zijn lang overleden.

Bij het lezen in het boek blijkt mij wel gelijkenis te bestaan met „De Dreiger” omdat hij ook de kinderen schrik wilde aanjagen, door te roepen *Zijn de stoute kinderen al gaan slapen ?* Achteraf vernamen we, dat hij die avond nog op meerdere plaatsen geweest en dat hij ook daar nen druppel jenever had gekregen, zoals bij ons.

We vonden enige gelijkenis met hetgeen de Encyclopedie van Friesland mededeelt : dat het vooral mannen zijn die als dreiger optreden.

Het gebruik zou te Zeveneken ook vroeger hebben plaats gehad, want men noemde het „Klaas lopen”.

Het Klaas lopen te Zeveneken blijkt een bezigheid geweest te zijn van dezelfde mannen, die met Nieuwjaar er een handje van weg hadden om overal de eerste te zijn om hun „Goe zalig niefjaar” te gaan wensen. Dit gebeurde soms heel vroeg, kwestie van het eerst een druppel jenever te krijgen en dan heel het jaar te kunnen boffen dat ZIJ de eerste waren bij Jan en Pier, e.a.

Ja er is veel veranderd... ook het „Klaas lopen” behoort tot het verleden.

FERDI VAN DE VIJVER

Volksgeneeskunde in Scandinavië

Het jaarboek 1977 van het " Medisch Historisch Museum " te Stockholm biedt ons belangrijke informatie die het belang van de beoefening van de volksgeneeskunde onderstreept.

Sedert juli 1976 tot juli 1977 werden er te Kopenhagen zeven belangrijke lezingen gehouden waar onder meer de lezing van E. Hoveson over volksgeneeskunde en bijgevoegde die zeer belangrijk bleek, want ze verwierf de Lederle prijs. Een weinig behandeld onderwerp, de Eenhoorn - kunst, myte en geneesmiddel, werd behandeld door Helmer Kofod. In dit jaarboek kunnen wij een belangrijke studie lezen over de Keizersnede in de volksliederen van de 16e eeuw vooral voor de Angelsaksische gebieden. Van barbier tot legerarts is een thema dat Wolfram Kock behandelt.

Van 3 tot en met 5 augustus 1977 werd er een seminarie gehouden over Scandinavische volksgeneeskunde te Kilen in Sideby, Kristinastad, Finland, met tachtig deelnemers, waaronder artsen, volkskundigen en ethnologen. Dit seminarie was het eerste in dit soort gehouden in Scandinavië. Daar werd een vergelijking gemaakt tussen de volksgeneeskunde van vroeger en deze van thans in verband met haar verhouding tot de schoolgeneeskunde.

Al met al, zijn deze berichten een stimulans voor de Vlaamse volkskundigen wat deze discipline betreft, tevens een aanduiding om dit gebied geenszins te verwaarlozen en wie zich de moeite wil getroosten rond zich heen te zien, zal zeker nog een en ander kunnen ontdekken die zij aan de specialisten in deze discipline als notities kunnen door spelen.

A. G. Homblé

GENT. — Het leven van destijds op de Koornmarkt. - Herinneringen van Germain, de kelner uit het café " Het Damberd ".

Germain Schaubroeck, de gewezen "garçon" uit " Het Damberd " op de Koornmarkt, thans op pensioen, woont met zijn kranige echtgenote op een flat in de Drabstraat te Gent.

Velen herinneren zich zijn type : de beleefde, taktvolle, gediensstige kelner, altijd aanwezig in " zijn " café. Een echte van de goede oude stempel.

Hij vatte dienst in " Het Damberd " in 1928 en met een korte onderbreking wegens zijn militaire dienst, en bleef er tot 1-9-1974 !

In die lange periode heeft hij in de herberg duizenden en duizenden kilometers afgelegd, meer dan de aardbol rond.

Hij leeft met zijn herinneringen, en ze zijn niet weinig. Een zó lange tijd is niet te vergeten, die blijft immer bij.

Hij vertelt : " Wat was de Koornmarkt in de dertiger jaren een gezellige plaats ! Vele voetgangers, soms bij het oversteken opgeschrikt door de bel van een tramrijtuig, maar voor de rest veel minder auto's, geen parkeerproblemen, oneindig rustiger en veel klanten in de herbergen. Een hond kon zonder gevaar al snuffelend de Koornmarkt overlopen en er een plasje maken. Nu zijn voetgangers er opgejaagd tot zelfs op de

oversteekstroken en krijgen daarenboven een wolk giftige uitlaatgassen in neus en mond.

Ja, zegt Germain, ik heb er aangenamer tijden gekend dan de huidige autodrukte.

Het luiden van Klokke Roeland de zaterdagmorgen om elf uur, inleiding der Gentse Feesten, dreunde over de Koornmarkt. Dit schiep een aangename sfeer en dan, de kleurrijke groep : een omroeper te paard, met vier bazuinblazers rond zich, die uit een oorkonde de opening der feesten aan de bevolking kond maakte. Een groep voorbijgangers kon gerust blijven staan, niet gestoord door het verkeer, geen geroep van " pas op, pas op een auto ". De groep trok veel volk en bezorgde nering.

We smeekten om goed weer en wanneer dit het geval was, ging het er gedurende de feesten druk aan toe. De grote terrassen waren gevuld met planken op schragen die vol stonden met pinten en nat en morsig waren van het bier.

Vóór mijn tijd stond ter hoogte van " Het Damberd " een kiosk met stenen onderbouw; ze is verdwenen in 1925 en was te Gent beroemd om volgend rijmpje : *En wat meer is, 't is aardig en zeer komiek, men maakt er van boven en van onder muziek.*

Onder het platform waarop de muziekkapellen plaats namen, waren openbare toiletten ingericht. Later werd er voor de gelegenheid en houten kiosk geplaatst. Daarop speelden muziekkapellen gedurende de Gentse Feesten.

Het stadsbestuur schreef wedstrijden uit. De eerst gerangschikte mocht dan een concert geven op de Kouter, de tweede in het Citadelpark, de derde in het Casino aan de Coupure, de vierde aan het gewezen Zuidstation, de vijfde op de Koornmarkt en de zesde, op de donderdag van de Gentse Feesten, aan het Sint-Pietersstation. Zeggen dat de uitvoeringen aan het Sint-Pietersstation minderwaardig in vergelijking met deze van de Kouter waren, zou onrechtvaardig zijn en het publiek er minderwaardig was, eveneens. De concerten begonnen doorgaans om 15 uur.

Op de Koornmarkt traden soms kabaret met komiekszangers en volksdansgroepen op, nu in de laatste tijd opnieuw.

Tot aan de tweede wereldoorlog was Maurits De Clercq uit " De Ploeg " deken en dekenin was mevrouw Schandeviel uit de gekende beenhouwerij aan de hoek van Klein Turkije, later waar nu het " Café Progres " is.

Driemaal, telkens om 23 uur, of vroeger wanneer er dreigende regenwolken hingèn, ging het vuurwerk de hoogte in : de eerste zondag, eenentwintig juli en de laatste zondag van de Gentse Feesten en dan waren de " ho's " van de talrijke toeschouwers niet uit de lucht.

De weesjongens vormden een apart hoofdstuk. Iedere maandag van het sluiten der Gentse Feesten gaf hun kapel een concert op de Koornmarkt. Ze waren zeer geliefd en er was immer veel volk. Na het concert trokken ze al spelend, gevolgd door vele Gentenaars, de Veldstraat in, alwaar ze bij " Frits " vergast werden op boterkoeken en chocolademelk. Daarna, lustige deuntjes spelende, trokken ze naar het Wezenhuis aan de Martelaarslaan. Dat behoort tot het verleden met de omvorming van de reglementen op

de wezenverpleging⁽¹⁾.

Niet enkel gedurende de feestweek maar ook op de andere dagen en in het bijzonder op zondag kregen de herbergen bezoek van leurders, echte volkstypen. De herbergbezoekers konden uit een hele reeks lekkernijen kiezen die uitgekozen waren om de kelen dorstig te maken : kraakamandels, wittink (witvis), schurre, paardelever, harde eieren, alles ruim gezouten of met zout bestrooid. Mietje daagde op met haar blikken korf in twee vakken verdeeld, het ene voor de "zochte" en het andere voor de "harde" kraakamandels, dit zijn in de olie gebakken erwten, zeer smakelijk ! Ze had mededinging van een man die immer riep "Ze zijn goed veur den appetijt". Spotters antwoordden "Aos ger hard op bijt, zijdal u tande kwijt".

Dan was "Dees de macronkasse" met zijn groten en zijn kleinen. De kinderen en ook wel de groten konden voor 0,25 F draaien en kiezen " 'n gruute of 'n kleine ". Bleef de punt van de pijl op een grote staan en hadden ze dat gekozen, dan kregen ze een heel vel macarons en bij verlies, als troostprijs, een paar kleine koekjes op een vel papier gegoten. Ge kunt u inbeelden wat spanning er rond zulke "macronkasse" heerste.

De graten en de vellen van de wittink en van de schurre werden eenvoudig op de straatstenen van de Koornmarkt geworpen of bleven achter op de tafels en stoelen van de terrassen.

De "Roste Wasser" mag niet vergeten worden met zijn geroep "Vive la liberté ! Wie geeft es mijne vriend ! Vive la police !".

Raymond de "Ziereluuper" (Termont) met zijn collectebus in de hand, ging of liever liep rond voor goede werken. Uren aan een stuk liep of trappelde hij terplaats. Wanneer hij door een dichte groep volk moest komen, riep hij zeer luid "A.u.b. !". Vele mensen schrokken door dit plotse en luide roepen en maakten vlug plaats voor hem⁽²⁾. Germain die dit nog voor ogen ziet, glimlacht.

Het "Damberd" is immer een café met standing geweest en bezocht door gegoede lieden. Germain heeft vele herinneringen aan prominente personen.

Vele maatschappijen hielden en houden er nu nog hun vergaderingen, b.v. in vroegere jaren de rederijderskamers "St.-Agneete" en de "Boomloze Mande" voor hun repetities, ook de muziekmaatschappij "St.-Cecilia".

De koetsiers van de huurrijtuigen brachten met hun koetsen en paarden kleur en jolijt op de Koornmarkt. Ze verplaatsten zich met de zon als ze scheen. 's Morgens wachtten ze op hun klanten langs de zijde van het Borluutsteen en 's middags aan de overzijde.

(1) M. BROECKHOVE, *De Koninklijke Dekenij van Koornmarkt en aanpalende straten en het sluiten der Gentse Feesten*. - Van muziekkuitvoering door het Muziekkorps van de Gentse Weesjongens tot een avondmarkt van de lege portemonnees, OVZ XLVI (1971) 151-157.

(2) M. DAEM, *De Gentse zeerloper Aimé Termont*, OVZ XXXVIII (1963) 2-4.
L. HOSTE, *De Zeerloper Aimé Termont*, tekening van Geo Langie, OVZ XXXXIII (1968) 135-136.
REDAKTIE, *Ets van Geo Langie - Gentse Zeerloper Aimé Termont*, OVZ XXXXIV (1969) 24.

Ze kwamen dikwijls in het Damberd om de dorstige keel te verfrissen en op de noen om een kop soep. Er waren rare kwasten bij, met de hoge hoed op de kop en de zweep in de hand. Ze maakten graag plezier op de kap van een of ander jonge kollega, en leute dat er was ! ”.

Hier houdt Germain op, staart een paar minuten voor zich uit en zegt ” Dit alles is verdwenen; die goede oude tijd ”. Hij is niet alleen met zijn bedenking !

A. DE BUCK

IN MEMORIAM Pol Jacquemyns

Drogenbos 13 november 1896 - Boechout 9 september 1977

Wellicht heeft geen heem- of volkskundig tijdschrift het als een plicht beschouwd een korte of langere bijdrage te wijden aan de verdienstelijke, volkse sportjournalist en auteur. Op een morgen verneem je het bericht, dat hij overleden is. Er flitst een titel door het hoofd : *Ik heb mensen gekend*⁽¹⁾. Flarden uit het boek hangen in je geheugen : Meester Jacobs. We beschouwen het als onze plicht enkele zinnen aan te halen : (p. 27-29) *Wie half gewassen of ongewassen naar school durfde komen, stopte hij met zijn hoofd in een emmer water... Sommigen verweerden zich als een duivel in het wijwater-vat, maar gedoopt werden ze andermaal... Ook daar ligt 'n beeld van Arm Vlaanderen van tientallen jaren terug.*

Zijn gestrengheid was maar schijn. Veeleer dan het aan-de-deur-zingen met Kerstmis, nieuwjaar, Driekoningen en andere feestdagen tegen te werken, moedigde meester Jacobs dit gebruik aan. Nooit liet hij ons na bij voorbaat de levieten te lezen : Zingt maar gerust aan de huizen, maar doet het goed. Eén liedje voluit en dan nog een tweede om te bedanken voor de eventuele gift. Zó en niet anders hoor, want ik zal komen luisteren. Dat deed hij warempel... al moest hij zich achter een boom of een schuur verschuilen.

Hij schreef over *Straatvoetbal*, van straatjongens die slechts één bal hadden en niet meer konden spelen, zodra de bal in het water terecht kwam, want het plein lag naast een kronkel van de Zenne. (blz. 32-36). Dat boek zit volgepropt met flitsen en anekdoten uit het levend volkskleven van de vorige generatie.

Hij schreef o.a. *Hoe ik voetbal zie. Onze voetbalfiguren. Voetballers van heden*⁽²⁾. Zijn naam blijft verbonden voor degenen die zullen handelen over spel en sport in een ruim deel van onze eeuw : in hoofdzaak voetbalspelers en duivenmelkers. Hij was een bescheiden man, veel te bescheiden die zich nooit gelegen heeft gelaten aan lof en andere betuigingen. We hebben een klein tikje onze plicht gekwetten en hopen, dat deskundigen bij een passende gelegenheid zijn zin voor volksopleiding en zijn wijzen op volkse waarden waarachtig belichten.

RENAAT VAN DER LINDEN

(1) *Memoires*. Pockets. Heideland, Hasselt, nr. 169, 136 blz.

(2) Antwerpen, 1946. Brussel, 1942. Brussel, 1943.

200 JAAR BALLONLUCHTVAART. — Tentoonstelling in het stadhuis te Sint-Niklaas, 4-28 sept. 1976. **Geschiedkundig overzicht van de ballonluchtvaart**, door Herman NAUTS, 10-21, catalogus 23-199, 46 ill., een in veelkleurendruk. 250 F.

De stad Sint-Niklaas vormt een enig centrum in het Beneluxgebied inzake ballonluchtvaart en ballonwedstrijden. De stadsarchieven vermelden hoe Joannes Van Goethem in 1784 een zelfgemaakte luchtballon oplaat. In 1845 stijgt er de eerste bemande luchtballon op. In 1873 gaat de Fransman Glorieux de lucht in met "l'Hirondel"; onder de rieten mand was een zweefrek bevestigd. Even na de opstijging gooide hij handvollen lekkernijen onder het publiek en gaf daarna enkele staaltjes van zijn akrobatie ten beste. In 1911 heeft de inwijding van de "Waaslander" plaats, gekonstrueerd in Parijs.

Tot hier beperk ik de summiere gegevens, want er bestaat kans in de geschiedenis van de ballonluchtvaart en uit de 513 tentoongestelde documenten van allerlei aard te grasduinen en een uitvoerige bijdrage te leveren. Dat heeft geen zin. De kataloog zelf is hét document. Musea, archieven, verenigingen en partikulieren uit het eigen land, uit de Bondsrepubliek Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Ierland, Italië, Nederland, de Verenigde Staten van Amerika en Zwitserland hebben allerhande materiaal voor de expositie geleverd. Het gaat er om een uiterst belangrijk geografisch en historisch inzicht en overzicht. Drie piloten uit elk van de boven genoemde gebieden hebben persoonlijke bescheiden geleverd, zodat men zich terstond kan voorstellen, dat het niet om officiële stukken alleen gaat. Ver van daar. De catalogus steekt van wal met de *Oorsprong van de luchtballon* langs een Chinese figuur aan een touw in de lucht, een postzegel van 1938 met portret van Leonardo da Vinci (1452-1519) die het principe van opstijgende figuren door middel van hete lucht toepaste. *Eerste experimenten* in 1783 en *Eerste verwezenlijkingen* tonen o.a. de opstijgingen met levende dieren. Het *Leger* en de *Ballonpost* vermelden talrijke wetenswaardigheden. De volkskunde

is onmiddellijk betrokken in aparte hoofdstukken, als *Ballonversiering* in de achttiende en negentiende eeuw : nr. 125-129 en 324-328 : borden en schotels, snuifdoos, asbak, speelkaardoosje, enz.; *Mode* nr. 270-281 met waaiers geschilderd op zijde of gegraveerd, hoeden, de inspiratiebron voor de ontwerpers van de Biedermeierstijl, *Humor en Satire* nr. 336-361 met o.a. de vlucht van vier bedrogen echtgenoten of horendragers in een ballon terwijl hun vrouwen een klaaglied zingen, en "de paus is zo gewichtig dat de ballon zijn gewicht niet kan dragen", de karikaturen van een ballon, prof. Piccard, het ballonverkeer, ballonverhaaltjes, enz.

De ballons in de negentiende en de twintigste eeuw, de Gordon-Bennet-wedstrijden, de opstijgingen in boven aangehaalde landen behalve Nederland vormen een boeiend relaas van een weinig gekende en beoefende sport. De cups ofte bekens, medailles en diploma's, vlaggen, vignetten horen rechtstreeks bij het volksleven. Enig wellicht is het Kaartspel, gemaakt ter gelegenheid van de twintigste ballonwedstrijd te Sint-Niklaas in 1967 en met de foto's en namen van piloten en figuren uit de vroegere en huidige geschiedenis van de ballonluchtvaart. Drieëndertig documenten, boeken of tijdschriften lagen ter beschikking van degenen die zich meer wilden verdiepen in deze vaarten. Het hoofdstuk *Versiering* nr. 467-513 vormt een afzonderlijk kapittel, omdat er een reeks voorwerpen en bescheiden bijhoren die men niet dadelijk in de andere hoofdstukken kon onderbrengen. Voor de volkskundige verdienen enkele nrs. alleszins aandacht, bv. nr. 486 : een vaas met afbeelding van zes ballons, een achterglasschilderij van 1958 nr. 487, borden en tegels, en tot slot een luchter in de vorm van een Montgolfière !

De ballonluchtvaart behoort slechts weliswaar tot een beperkt deel van ons land

en ons volk, maar in Sint-Niklaas en omgeving glanst er een schitterende krans van inspanning en ontspanning rond dit bedrijf, in volkse zin van hoog tot laag.

De kataloog is er regionaal, nationaal en internationaal een gulden weerglans van.

Renaat van der Linden.

STALPAERT H., n Westvlaamse Wondersprookjes. Westvlaams Verbond van Kringen voor Heemkunde. Brugge, 1977, 352.

Het zal soms niet van een leien dakje lopen om de Volkskunde in Vlaanderen kronologisch en geografisch te situeren. Voor de tijdschriften is een systematisch middel beschikbaar: de Nederlandse Volkskundige Bibliografie. Voor de boeken geldt het een zoeken, als eerste voorbeeld *de kwasi onvindbare* bundel, door Cyriel CLAERBOUT gepubliceerd in 1899 (behandelde studie, 30-31); als tweede voorbeeld de Bibliotheek van de Westvlaamse Volkskunde, Blankenberge. Nummer 1 Westvlaams Sagenboek, eerste deel, van Hervé STALPAERT verscheen in 1968. Het tweede deel verscheen in 1969. Tien nummers waren aangegeven. Nummer 3 Van Aswoensdag tot Lichtmis van Magda CAFMEYER verscheen in 1970. Nummer 4 Van Gehucht tot Dorp van dezelfde schrijfster bevat de datum 1971, maar geraakte later hier en daar verspreid na verwikkelingen tussen uitgever en auteur. In de boven aangehaalde Bibliotheek waren als nummer 7 en 8 Westvlaams Sprookjesboek, eerste en tweede deel aangestipt. Thans verschijnen de Wondersprookjes als een geschenk van de Heemkringen. De Westvlamingen staan vooraan in de behandeling van Stadsvolkskunde⁽¹⁾. Ook voor de volksverhalen bekleden ze een bevoorrechte positie, én door de auteur, én door de uitgaven. De Sagen kwamen reeds aan de beurt⁽²⁾. Thans volgen de Wondersprook-

jes. De Inleiding biedt een Overzicht, de catalogi in Finland met het typensysteem, de rol van de Amerikaan Stith Thompson, van het tijdschrift *Fabula*, van Maurits de Meyer, Georges Laport, J.R.W. Sinninghe, de Franse index. De meest recente Thompsonindex verstrekt een zesvoudig klasement, met een volgnummer voor elk sprookjestype.

1. Dierensprookjes t. 1 - t. 299
2. Wondersprookjes t. 300 - t. 749
3. Vertelsels met godsdienstige inslag t. 750 - t. 849
4. Novellenvertelsels t. 850 - t. 999
5. Vertelsels v/d domme menseneter (reus) t. 1.000 - t. 1.199
6. Grappige vertelsels en anekdoten t. 1.200 - t. 2.000

De wondersprookjes bestrijken een zeventvoudige indeling. Indeling en eigenschappen komen keurig aan bod. De bibliografie is internationaal en nationaal. Belangrijk zijn de bronnen, na en naast de gebroeders Grimm en J.W. Wolf, beschouwingen voor sommigen: Adolf Lootens, Guido Gezelle met Rond den Heerd, Edmond de Coussemaker, Antoon Witte-ryck, Jules Leroy, Alfons Vermast, Cyriel Claerbout, Gustaaf Lamerant, Horand, d.i. Julius Valckenaere, Victor de Meyere, André Bonnez, Hervé Daras, hun biografie, bronnen en publikatie. De bronnen-

(1) H. STALPAERT, *Volkskunde van Brugge*. [A. LOWYCK, Biografie en Bibliografie van H. S.] Recensie Renaat van der Linden, Oostvlaamse Zanten, LI (1976) 72-75.

R. VAN DER LINDEN, *Volkskunde in de stad*. Uiteenzetting over stadsvolkskunde bij de presentatie van P. DEBRABANDERE, Kortrijk 1945-1955, Kortrijk 1975; 160 blz. Ook Eric LEPEER *Vin Dune an de Zee*, Wenduine, 1974, 325 blz. wordt er behandeld. De Lejegouw, Kortrijk 1976, 51-70, 11 ill.

(2) H. STALPAERT, *Westvlaams Sagenboek I*. O V Z XXXIV (1969) 26-27. Idem, *Westvlaams Sagenboek II*. O V Z XLVI (1971) 70-71. Recensies Renaat van der Linden.

opgave bepaalt of een toeval, een doelbewust zoeken, de familie of andere lieden teksten leverden, hoe de teksten werden vastgelegd, getrouw, in dialect of verfraaid.

Na de bronnen beklemtoont de auteur de bundel als een hulde aan alle min bekende verzamelaars uit een dra vergeten generatie, nu sprookjes-vertellen totaal tot het verleden behoort, na het afsluiten van de verzamelingen te velde. Een vergelijking met de andere bundels en de eigen aard wijst op het afzonderlijk karakter van de wondersprookjes. De waarde ligt in het basisarchief voor latere studie. Inzake werkwijze en resultaten valt er niet te kiezen uit prototypen. Anderhalve eeuw aantekeningen hebben 158 bruikbare wondersprookjes opgeleverd. Deze bundel bevat 83 verschillende lezingen. De oudste dagtekent van 1843, de jongste van 1965. Een paar teksten zijn als wereldunicums gekatalogeerd. Het probleem blijft nog steeds het taalprobleem bij de optekening: naver-tellen 'in de trant van...' of 'vrij genoteerd...' zoals thans, of (her)scheppen in een 'persoonlijke' sprookjesstijl. Het onderzoek van de thema's biedt een hoge glans. De teksten verschijnen in de hedendaagse spelling. De oudere teksten werden zo getrouw mogelijk gevolgd. Wie de oorspronkelijke teksten wil raad-

plegen, kan het bibliografisch apparaat inzien. Enkele teksten werden ingekort, in een wegcijferen van literair en zedekundig tooisel, met verwijzing naar de oorspronkelijke versie. We lezen hier Wondersprookjes, in een verantwoorde bundeling, met hoogstaande inleiding en overvloedige nota's. Daar liggen nog heel wat sprookjes in de lade van de auteur opgeborgen. Laat de vervolgdelen hun beurt krijgen. Inzake volksverhalen spant West-Vlaanderen in de persoon van Hervé Stalpaert een stralende, sprookjesachtige kroon.

Koop en lees dit boek. Dan ben je voor enkele uren en dagen in de ban van een wereld, waar wonderen je meesleuren: dan beleef je een van de zeldzame momenten: in hart en geest met de verteller meelevend, in avonturen die onmogelijk zijn en die je dan in je kinderlijk gemoed aanvaardt: geen molenaars meer in de hemel, hoe Duimke aan zijn dood kwam, de prinsen en prinsessen, de drie wensen... Hier staat een berg van wetenschap, maar daarrond kastelen die we moeten leren betreden om warempel te ontdekken, in welke waarden het volkse goed bestaat. Ook dat moeten we leren ervaren.

Renaat van der Linden

E. van AUTENBOER, L. TUMMERS, J. BAUWENS. Geschiedenis van de Turnhoutse Speelkaarten 1826-1976. Uitg. Ministerie van Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Reeks: Teksten en Dokumenten. Verzameling "Belgische Kroniek". Nr. 309 - 1976. 172, 22 ill. wit-zwart en 79 in veelkleurendruk.

Het stemt tot vreugde, dat een Ministerie gericht op het buitenland, een volkskundig onderwerp verspreidt in een (me) onbekende reeks. Het valt een tikje lastig titel(s) en auteurs nauwgezet weer te geven. De kaft vermeldt geen naam. Het eerste binnenblad vermeldt: DE TURNHOUTSE SPEELKAARTENINDUSTRIE (1826-1976) door Dr. Eugeen van Auten-

boer, met een OVERZICHT VAN DE BELGISCHE SPEELKAART VAN 1379 TOT 1826 door Louis Tummers. Het geheel bewerkt door Jan Bauwens. Blz. 3-5: TEN GELEIDE / *De geschiedenis die voorafgaat...* door Jan Bauwens. Blz. 7-22: Louis Tummers met *Overzicht van de geschiedenis der speelkaarten in de Zuidelijke Nederlanden.* Blz. 23-147:

Dr. Eugeen Van Autenboer met *De Turnhoutse speelkaartenindustrie*, in elf hoofdstukken en een Besluit. De *Bibliografie* en *Archivalisme Bronnen* op blz. 149-151. Er ligt een afstand tussen Turnhoutse Speelkaarten op de kaft, Belgische Speelkaart op het eerste binnenblad, de Zuidelijke Nederlanden op blz. 7.

Louis Tummers schikt zijn Overzicht in zes delen: Oudste Speelkaarten: Hof van Brabant (XIVe e.), Doornik (XVe e.), Antwerpen (XVIe e.), Namen (XVIIe e.) en Oostenrijks Bewind. Andere dan Turnhoutse fabrikanten na 1800. Hij seint het terecht als een onbegonnen taak deze geschiedenis in de Zuidelijke Nederlanden in enkele bladzijden te schetsen. De eerste vermelding stamt uit 14 mei 1379 waar een heer en een mevrouw geld krijgen om een kaartspel te kopen, een hertog en een hertogin. Per eeuw en per streek stipt Tummers allerlei aan: rekeningen, soorten spelen, oorzaak of aanleiding tot roem en verval. Algemene lijnen en anekdoten, uittreksels bestempelen het overzicht tot een wetenschappelijk en vlot geheel.

Eugeen Van Autenboer tekent de ontwikkeling van Pieter Corbeels tot heden, in hoofdzaak langs de te Turnhout én in de wereld zo bekende families Brepols, Wellens, Delhuvonne & Cie, J.E. Glénisson & Van Genechten, Mesmaekers, Biermans en de firma's La Turnhoutoise en Carta Mundi. Eugeen Van Autenboer heeft de

historie van families en van een industrieel gegeven met wederzijdse en internationale invloeden en kenmerken luisterrijk weergegeven. Elke familie is getekend met: A. Ontwikkeling. B. De merken. C. De speelkaarten. D. De cliënten. Een kleine aanhaling van stedennamen uit punt D. zou u onmiddellijk doorheen de hele wereld voeren, van Zwitserland, Italië naar het Verre Oosten. Een parel qua teksten en illustratie tegelijk om Turnhout in de wereld te laten wedervaren, niet alleen langs de speelkaarten, waarmede Turnhout sinds eeuwen en generaties de wereld door bekend is, maar vooral langs de hand- en geestesarbeid van velen die met figuren en allerlei voorstellingen en tekens en talen de wereld hebben veroverd, in een belangrijke en vooraanstaande tak van ontspanning en/of soms van geldgewin. De illustratie toont u evenzeer een wikkkel voor Indonesië als een Joker voor Indië. De uitgave leidt U langs Vlaamse — lees Turnhoutse — werk- en kunstzin de hele wereld rond.

Intussen is dezelfde tekst in een luxueuser uitgave op de markt verschenen, met linnen band en een speelkaart op de kaft ingewerkt, als nummer 5 van AURELIAE FOLKLORICA van Aurelia Books - Brussel.

Renaat van der Linden

Het overgroot aantal leden hebben hun bijdrage 1978 reeds gestort. Aan allen: onze oprechte dank. Aan de enkele achterblijvers vragen wij het lidgeld te storten. Het maart-april nummer zal enkel gezonden worden aan de leden die hun bijdrage voor 1978 betaald hebben.